

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№ 50 (5005) 21 снежня 2018 г.

ISSN 0024-4686

16+

Плён
«фальклорнай
ініцыяцыі»
стар. 4

Зямля і людзі
Уладзіміра
Бутрамеева
стар. 5

У чаканні
Калядных
цудаў
стар. 9

Важкасць нацыянальнага

Кінапрэмія:

праз колькасць да якасці

«Калі нешта адбываецца ўпершыню, усе ставяцца да падзеі вельмі патрабавальна. Я падзяляю трывогі і разумею пытанні, якія ўзніклі ў шмат каго з нас. Але тое, што мы не засталіся аб'якавыя да лёсу першых нацыянальных прэмій у галіне кіно, таксама сведчыць пра нашу надзею: мы верым у тое, што яны павінны быць, — адзначыла старшыня журы конкурсу, загадчыца кафедры літаратурна-мастацкай крытыкі факультэта журналістыкі БДУ, кінакрытык Людміла Саянкова-Мяльніцкая. — Добра, што Нацыянальная кінапрэмія існуе: яна стане стымулам для розных аўтараў і будзе аб'ядноўваць. Але яна здолее набыць аўтарытэт, толькі калі будзе максімальна справядлівай і сумленнай. І тады мы ўбачым, як развіваецца беларускае кіно».

Вось і цуд беларускага кіно: усяго 20 намінацый у конкурсе першай Нацыянальнай кінапрэміі, у 8 з іх перамог адзін фільм — «Сляды на вадзе». Але найлепшым ігравым фільмам журы прызнала «Унутры сябе»...

94-ты дзень нараджэння беларускага кіно прынёс хваляванні, як ніколі раней, і даў падставы разважаць пра той шлях, што быў у XX стагоддзі, калі працавалі зорныя рэжысёры, як Ігар Дабралюбаў — стваральнік самага папулярнага айчыннага фільма на прасторах СССР, ці легендарны аператар Юрый Марухін, які працаваў адказна і самаахварна. Абодвух згадалі на цырымоніі ўручэння ўзнагарод, якіх не існавала ў часы нашых слаўных творцаў мінулага стагоддзя, у часы якіх не было такой прэміі. Таму неверагодна адказнай падаецца справа, пачатая арганізатарамі дзеля нашага кіно ўжо ў XXI стагоддзі.

Гістарычны факт: першую ў гісторыі Нацыянальную прэмію за «Найлепшы ігравы фільм» атрымала карціна незалежных кінастваральнікаў «Унутры сябе» (рэжысёр Сяргей Талыбаў). «Група падтрымкі» — артысты і асобы, датычныя да праекта, — не стрымлівалі эмоцый. Прадзюсар фільма Андрэй Курэйчык наогул назваў Сяргея Талыбава «скарбам беларускай рэжысуры, які робіць цудоўныя фільмы і мае іншыя выдатныя задумы». Пры тым, што ў намінантах на прэмію за лепшую работу рэжысёра гэтая стужка нават не фігуравала...

ISSN 0024-4686

9 770024 468001 1 8050

Акізнты тыдня:

краіна

Медыятур. Расійскія журналісты назвалі сустрэчу з Прэзідэнтам Беларусі Аляксандрам Лукашэнкам адкрытай, шчырай і добразычлівай, паведамляе БелТА. Тых, хто не першы раз ужо быў удзельнікам падобных сустрэч, такая адкрытасць беларускага лідара не здзіўляла. У навічкоў выклікаў захапленне стыль размовы Аляксандра Лукашэнка з журналістамі, якія маглі вельмі падрабязна выказаць сваё меркаванне па якім-небудзь пытанні і даведацца пра пазіцыю беларускага Прэзідэнта па тэме. Сустрэча прадстаўнікоў расійскай медыйнай супольнасці з кіраўніком нашай краіны стала завяршальным мерапрыемствам прэс-тура па Беларусі.

Віншаванне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў Беларускі саюз журналістаў з 60-годдзем з дня ўтварэння грамадскага аб'яднання: «За мінулыя гады саюз стаў адным з самых аўтарытэтных творчых аб'яднанняў краіны. Дастойна прадстаўляючы інтарэсы айчынных журналістаў, ён заслужыў прызнанне медыясупольнасці як у Беларусі, так і за мяжой», — гаворыцца ў віншаванні. Прайдзены шлях — адлюстраванне гісторыі станаўлення беларускіх сродкаў масавай інфармацыі. «У многім дзякуючы намаганням вашай арганізацыі ўдалося захаваць і прымножыць іх лепшыя традыцыі. І цяпер, у эпоху інтэрнэту, журналісцкая супольнасць прадаўжае служыць людзям, выконваць сваё прызначэнне — сумленна і аб'ектыўна расказваць беларускай і замежнай аўдыторыі аб падзеях у краіне і свеце».

Юбілей. Аляксандр Лукашэнка павіншаваў з днём нараджэння мастацкага кіраўніка Маскоўскага тэатра «Сучаснік» народную артыстку СССР Галіну Волчак: «Выдатны талент, асаблівы рэжысёрскі почырк і бяспрэчны прафесійны аўтарытэт далі Вам магчымасць упісаць мноства яркіх старонак у гісторыю тэатральнага мастацтва і кінематографіі. Тэатр «Сучаснік», які Вы ўзначальваеце, на працягу многіх гадоў узамена радуе глядачоў і запамінальнымі п'янамі п'янамі, і цікавымі праектамі». У віншаванні гаворыцца, што ў Беларусі добра ведаюць і любяць работы артысткі, якія вылучаюцца псіхалагічнай глыбінёй створаных вобразаў, аказваюць пазітыўны ўплыў на духоўна-маральнае развіццё грамадства. Прэзідэнт выказаў перакананасць, што дзейнасць Галіны Волчак будзе і далей садзейнічаць актыўнаму культурнаму дыялогу паміж народамі Беларусі і Расіі.

Прызнанне. Прэзідэнт Беларусі павіншаваў з юбілеем народнага артыста Расійскай Федэрацыі Юрыя Нікалаева. «У Беларусі добра ведаюць і цэняць вашу творчасць. Тэлевізійныя перадачы з вашым удзелам нязменна заваёваюць любоў і шырокае прызнанне глядачоў», — гаворыцца ў віншаванні. Прэзідэнт Беларусі адзначыў, што дзякуючы высокаму прафесіяналізму і невычэрпнай энергіі Юрыю Нікалаеву ўдалося ўвасобіць у жыццё мноства яркіх праектаў.

Кантакты. Дні нацыянальнай культуры Венгрыі ў Верхнім горадзе Мінска плануецца арганізаваць у 2019 годзе, паведамліў падчас прэс-канферэнцыі ў мінскай ратушы Надзвычайны і Паўнамоцны Пасол Венгрыі ў Беларусі Жолт Чутора і адзначыў, што для пачатку плануецца запрасіць у беларускую сталіцу выканаўцаў народных танцаў і музыкантаў. Прыгажосць і разнастайнасць венгерскіх танцаў мінчане змогі ацаніць у канцэртнай зале «Верхні горад», дзе пры садзейнічанні пасла і яго жонкі народны ансамбль *Duna Art* ладзіў вечар «*Cifra Magyar* — Яркая Венгрыя».

Сталіца. Культурнай сталіцай года ў 2019-м стане Пінск. Сімвалічная перадача гэтага статусу прайшла ў Наваполацку, паведамляе БелТА. З паспяховым завяршэннем акцыі новапалачан павіншаваў намеснік міністра культуры Сяргей Шарамець, які адзначыў, што Наваполацк заўсёды славіўся яркімі мастацкімі калектывамі, таленавітымі творцамі. Праведзены год у статусе культурнай сталіцы Беларусі напоўніў жыццё горада выстаўкамі, канцэртамі, сустрэчамі і фестывалямі, якія ўзбагацілі культурную палітру не толькі горада, але і краіны.

Агляд афіцыйных падзей ад Раісы МАРЧУК

ВАЖКАСЦЬ НАЦЫЯНАЛЬНАГА

Сваю кветку-прэмію ў намінацыі «Найлепшая рэжысёрская работа» атрымаў Аляксандр Анісімаў за фільм «Сляды на вадзе» (вытворчасць студыі «Беларусь-фільм»). Лаўрэат не хаваў радасці, што мае прызнанне калег, і адзначыў: «Без такой групы, якая была ў мяне на карціне, без самааддачы, з якой усе працавалі, немагчыма было б за 4 месяцы зрабіць складаную працу. Гэта могуць толькі беларусы».

Сапраўды, неверагодна: яны здолелі атрымаць перамогу ў 8 з 13 намінацый першага рэспубліканскага конкурсу «Нацыянальная кінапрэмія Беларусі». Акрамя рэжысёра, адзначаны Дзмітрый Рудзь — за «Найлепшую апэратарскую работу». Адрозна два выканаўцы мужчынскіх роляў узнагароджаны за працу ў карціне. Пётр Юрчанкоў за выкананне «Найлепшай галоўнай мужчынскай ролі» адзначаны пасмяротна. Арцёма Курэня журы вылучыла ў намінацыі «Найлепшы дэбют у кіно» (адметна, што ў ёй фігуравалі адначасова выканаўцы мужчынскіх і жаночых роляў, а таксама рэжысёрскія работы). Свае статуэткі атрымалі мастак па касцюмах у фільме «Сляды на вадзе» Наталля Сардава, кампазітар Віктар Капыцько, што стварыў музыку да гэтага фільма. Вольга Рашэтнікава забяспечыла найлепшы мантаж, Уладзімір Сухадолаў стаў найлепшым гукарэжысёрам.

«Найлепшы тэлесерыял у ігравой форме» зняў рэжысёр шматсерыйнага фільма «Ой, ма-мач-кі!»-2» Іван Паўлаў, адзначыўшы, што кіно — гэта ўсё ж камандная гульня. Адным з асноўных гульцоў у гэтай камандзе стала артыстка Вера Палыкова-Макей. Журы прысудзіла ёй нацыянальную прэмію за выкананне найлепшай галоўнай жаночай ролі. «Гэта найвышэйшае прызнанне», — не хавала радасці актрысы, патлумачыўшы, што ў працы над роллю кіравалася прыкладам рэальнага чалавека. Выканаўца «Найлепшай жаночай ролі другога плана» таксама заўважылі ў тэлесерыяле: Валянціна Гарцуева адзначана за працу ў фільме «Снайпер. Афіцэр СМЕРШ». Акцёр Віктар Васільеў, старшыня Саюза кінематографістаў Беларусі, атрымаў сваю статуэтку Нацыянальнай кінапрэміі Беларусі за «Найлепшую мужчынскую роллю другога плана», выкананую ў тэлефільме «Вокны дома твайго».

Сярод кароткаметражных фільмаў адзначаны «Апошні шанц» рэжысёра Ігара Васільева. З перамогай у намінацыі «Найлепшы фільм у неігравой форме» трэба віншаваць Настасю Мірашнічэнку, рэжысёра яшчэ адной незалежнай стужкі «Дэбют». Тры ўзнагароды атрымалі творцы-аніматары,

Заканчэнне. Пачатак на 1-й стар.

У Саюзе пісьменнікаў Беларусі

Мацерыкі ў культурным свеце

Ад Коласа да нашых сучаснікаў: землякі класіка ўзбагачаюць паэзію

«Жыве ў сэрцы плынь крыніцы» — літаратурна-музычнае свята пад такой назвай злучыла эпохі ў Дзяржаўным літаратурна-мемарыяльным музеі Якуба Коласа. Нагодай стала 100-годдзе першага выдання паэмы Якуба Коласа «Сымон-музыка» і 95-годдзе выдання паэмы «Новая зямля». Але паэтычны дух мясцін, апетых Коласам, жывы і ў наш час: сярод землякоў народнага паэта Беларусі — лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі 2018 года ў намінацыі «Лепшы твор паэзіі» за зборнік «Высокі бераг» Казімір Камейша, якому ў снежні споўнілася 75 гадоў.

Фота Кастуся Дробова.

— Казімір Камейша — асобны мацярык, асобная паэтычная краіна. Выдатны паэт, прэзаік, перакладчык, крытык, літаратуразнаўца, рэдактар... Ім зроблена вельмі шмат. Мы можам ім ганарыцца, — адзначыў старшыня Мінскага гарадскога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі Міхась Пазнякоў.

Павіншавалі выдатнага творцу і першы намеснік старшыні Саюза пісьменнікаў Беларусі Алена Стэльмах, паэт і прэзаік Мікола Чарняўскі. Прысвяцілі вершы Казіміру Камейшы землякі: Мікола Малаўка, Аляксей Камароўскі, Яўген Хвалей, Дзмітрый Дзямідовіч. Свята ў Доме Коласа было напоўнена музыкой, песнямі па творах Якуба Коласа ў выкананні народнага фальклорнага ансамбля «Коласавы землякі». Любкаўшчынскага сельскага Дома культуры Стаўбцоўскага раёна.

Даўно склалася непарушная сувязь паміж імем народнага паэта Якуба Коласа і Стаўбцоўшчынай, дзе ён нарадзіўся. Родны кут Песняра, наднёманскія мясціны не раз апетыя ў творах народным

паэтам Беларусі, у тым ліку ў паэмах «Новая зямля» і «Сымон-музыка».

— Сусветная вядомасць да Якуба Коласа прыйшла дзякуючы «Новай зямлі» і «Сымону-музыку». Яны — як два крылы, якія трымаюць вядомасць, славу і дырэктар Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа Зінаіда Камароўская. — Таму мы мелі задуму запрасіць вядомых творцаў гэтых мясцін. Са Стаўбцоўшчыны пайшло шмат людзей, якія словам цешаць нашы душы і прасвятляюць сэрцы.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Сардэчна віншваем паэта Казіміра Камейшу з 75-годдзем. Шаноўны сябра, дарагі Казімір Вікенцьевіч, жадаем Вам не адчуваць пражытых гадоў, не падпарадкоўвацца бязлітаснай волі часу, а ісці па жыцці з высока ўзнятай галавой, радавацца кожнаму дню і ўсцешваць чытачоў новымі творчымі здзяйсненнямі. Здраоўя і сямейнага дабрабыту Вам, а таксама невычэрпнага натхнення і непахіснай веры ў светлае заўтра нашай Айчыны. З юбілеем!

Калектыў Гродзенскага абласнога аддзялення СПБ

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

22 снежня — на пасяджэнне літаб'яднання «Доблесць» пры Цэнтральнай бібліятэцы Цэнтральнага Дома афіцэраў (11.00).

23 снежня — на імпрэзу «Калядная гісторыя» на вершах Кацярыны Стрылавай у Палац мастацтваў (18.00).

26 снежня — на сустрэчу з Фёдарам Баравым у літаратурны клуб «Шчырасць» пры публічнай бібліятэцы № 22 (16.00).

26 снежня — на імпрэзу з удзелам Людмілы Воранавай у Палац ветэранаў (17.00).

26 снежня — на пасяджэнне клуба творчых жанчын «Спадарыня», прысвечанае памяці мастачкі Нінэль Шчаснай, у Нацыянальны гістарычны музей Рэспублікі Беларусь (17.00).

26 снежня — на літаратурны вечар Яны Явіч і Дзмітрыя Юртаева «Сугучна радка» ў Мінскі яўрэйскі абшчыны дом (18.00).

28 снежня — у літаратурную гасціўню «Верасок» (11.00 і 14.40).

28 снежня — на пасяджэнне літаб'яднання «Польмя» (вул. Фрунзэ, 7) (17.00).

Брэсцкае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

26 снежня — на пасяджэнне літаратурнага клуба «Адкрыццё» ў Цэнтральную гарадскую бібліятэку імя А. С. Пушкіна (17.00).

28 снежня — на вечар, прысвечаны 65-годдзю Валерыя Грышкаўца, у Пінскую цэнтральную раённую бібліятэку імя Я. Янішчыц (14.00).

Магілёўскае абласное аддзяленне СПБ запрашае:

27 снежня — на пасяджэнне літаратурна-творчай гасціўні «Натхненне» — «Літаратурная прызда» ў Магілёўскую абласную бібліятэку імя У. І. Леніна (18.00).

Форум

Вялікі, опера, маладосць

Мінскі міжнародны Калядны конкурс вакалістаў выйшаў за межы кантынента

Прадстаўнікі ЗША, Венесуэлы, Рэспублікі Карэя, Грузіі, Расіі і Беларусі змагаліся за галоўныя прэміі падчас міжнароднага конкурсу. І была інтрыга: ці аддасць журы перамогу смугласкурай амерыканцы, ці ўсё ж пераможца расійскага тэлеконкурсу «Вялікая опера» атрымае ў Мінску Гран-пры?..

Усё ж Ксенія Несцяранка. Яна спявала апошняя — разам з народным артыстам Беларусі Сяргеем Франкоўскім дуэт з «Рыгалета» Вердзі. Ужо ведала, як гора-ча публіка прымала амерыканку Ларэн Мішэль, якая вельмі пранікнёна выканала сцэну з «Травіяты» разам з народным артыстам Беларусі Уладзімірам Пятро-

вым. Лірычнае сапрама і акцёрскія здольнасці акрамя першай прэміі прынеслі Ларэн Мішэль яшчэ прыз сімпатый глядачоў. Што сведчыць пра шчырасць беларускай публікі: няхай усё будзе па душы і справядліва, пры тым, што ў конкурсе ўдзельнічалі і прадстаўнікі нашай краіны — бас Андрэй Сялюцін і сапрама Настасся Малашкewіч (Вахомчык). Сам факт выхаду ў фінал нашых маладых спевакоў пры канкурэнцыі сярод трох соцен удзельнікаў — ужо перамога. Але тут жа і сцены родныя, і артысты нашага тэатра, якія задзейнічаны ў абраных сцэнах.

Праўда, яны стараліся перш за ўсё для сваёй жа публікі — каб урыўкі са спектакляў атрымаліся ўдалыя. Уладзімір Громаў не толькі спяваў ва ўрыўку з «Севільскага цырульніка» Расіні, але і ўзяў у рукі гітару, каб дапамагчы расіяніну Дзмітрыю Іванчэю. У выніку

канкурсант атрымаў другую прэмію, апярэдзіўшы беларускую спявачку.

Настасся Малашкewіч у дуэце з Сяргеем Франкоўскім звярнула на сябе ўвагу журы: моцнае сапрама ўпэўнена гучала ў эпізодзе з «Тоскі» Пучыні. Трэцяя прэмія — наша. Праўда, адна з дзвюх трэціх. Гэтую пазіцыю беларуская канкурсантка падзяліла з амерыканскім тэнарам Эметам Марцінам О'Хэнланам. Яго дуэт з оперы Леанкавала «Паяцы» разам з народнай артысткай Беларусі Настассяй Масквіной атрымаўся вельмі пачуццёвы. Яшчэ адзін фіналіст ад Беларусі Андрэй Сялюцін адзначаны спецыяльнай прэміяй журы.

Мінскі конкурс вакалістаў расце і па колькасці ўдзельнікаў, і па якасці спеваў. Усе 11 фіналістаў атрымалі запрашэнне на ўдзел у паўфінале Міжнароднага конкурсу вакалістаў у французскім Мармандзе.

Марыя АСПЕНКА

Не абмінніце!

Перад святам і на свята

Калядны і пераднавагодні час заўсёды поўніцца радасцю, чаканнем светлых цудаў і здзяйснення самых патаемных жаданняў. Але неабавязкова чакаць неверагодных падзей дома, можна выправіцца, як кажуць, у людзі. Балазе, гэтымі днямі вельмі лёгка знайсці імпрэзу па душы.

КЛАСІЧНАЯ

Што? Чароўны і таямнічы канцэрт, поўную праграму якога арганізатары наўмысна пакінулі ў таямніцы. Абяцаюць толькі, што перад публікай выступяць ансамбль старажытнай музыкі «Кантабіле», салістка Вялікага тэатра Беларусі, фіналістка шоу «Вялікая Опера» Маргарыта Ляўчук і спецыяльны госць з Грузіі тэнар Іраклі Мурджыкнелі.

Дзе? Канцэртная зала «Верхні горад».
Калі? 24 снежня, пачатак у 21.30.

ДАБРАЧЫННАЯ

Што? Кірмаш «КултКаляды», дзе наведвальнікаў чакае

мноства дзіўных рэчаў ад таленавітых майстроў, трагікамічнае шоу, пачастункі ад інклюзіўнага арт-кафэ *Insider*, радыё-шоу-марафон, кірмаш святочнага адзення ад дабрачыннага праекта *KaliLaska* і мноства іншага.

Дзе? Культурны цэнтр «Корпус» (пр. Машэрава, 9, корпус 8).

Калі? 25 снежня, з 13 да 22.00. Уваход вольны!

ФАЛЬКЛОРНА-МЕТАЛЁВАЯ

Што? Традыцыйны для канца зімы «Калядны фест», у межах якога на вялікім фестывалі, што пройдзе ў клубным фармаце, збяруцца як карыфеі айчынай фолк-метал-сярэднявечнай сцэны, так і зусім маладыя гурты. Арганізатары абяцаюць шмат танцаў, калядаванне з казой, мноства падарункаў і сюрпрызаў. Весаляць публіку гэтым святочным вечарам будуць «Стары Ольса», *Znich, Rokash, Osimira, Irdorath* і многія іншыя.

Дзе? Клуб *Re:Public*.
Калі? 25 снежня, пачатак у 17.30.

Памяць

НА СКАКУ, НЕ ЗБАЎЛЯЮЧЫ БЕГ...

Памёр Хасан Тхазэплаў, паэт з Кабардзіна-Балкарый. Выдатны творца, у якога больш за трыццаць зборнікаў на рускай і кабардзінскай мовах, чые вершы леглі ў аснову папулярных песень.

Ён з'явіўся на свет у 1943-м. З маленства бачыў у ваках маці смутак. Яму думалася, што гэтак моцна яна гаруе па бацьку, які не вярнуўся з фронту. І толькі пазней даведаўся пра брата. Іх тады, у шчаслі-

вае імгненне нараджэння, было двое, але блізкаму не хапіла сілы выжыць, не стала яго. Вось чаму мацярынскі боль падвоіўся. І Хасан сказаў сабе цвёрда: жыць, тварыць і за брата. Так, у асобе гэтага вельмі неардынарнага чалавека сьшліся розныя стыхіі: лірыка і тэхніка.

Важкімі літаратурнымі ўзнагародамі адзначана яго высокадухоўная паэзія. Сэлета, напрыклад, стаў уладальнікам Вялікай літаратурнай прэміі Расіі за кнігу «Шлях караваншчыка». Хасан Тхазэплаў доўгія гады працаваў у Саюзе пісьменнікаў КБР, быў і яго старшынёй. З 2000 года ўзначальваў папулярны не

толькі на радзіме часопіс «Літаратурная Кабардзіна-Балкарыйя». Меў стасункі з многімі калегамі па пярэ і, што вельмі прыемна, наведваў Беларусь, браў удзел у нашым свяце пісьменства. Кандыдат тэхнічных навук, аўтар шэрагу запатэнтаваных вынаходніцтваў, ён шмат увагі ўдзяляў рабоце сельскагаспадарчай тэхнікі ў горных умовах.

Няхай добрага чалавека спрыяльна прымуць нябёсы, пра якія ён марыў у сваіх кнігах.

Алена СТЭЛЬМАХ,
першы намеснік старшыні
Саюза пісьменнікаў Беларусі

22 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Марыны Троіцкай (1913—1990), рэжысёра радыё, заслужанага дзеяча культуры БССР.

22 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Алега Маралёва (1923—1984), беларускага і расійскага рэжысёра оперы, заслужанага артыста БССР.

23 снежня 65 гадоў адзначае Валеры Грышкавец, пісьменнік, публіцыст, перакладчык, журналіст.

24 снежня — 220 гадоў з дня нараджэння Адама Міцкевіча (1798—1855), беларускага і польскага паэта, грамадскага дзеяча, публіцыста.

24 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Аляксея Кулакоўскага (1913—1986), празаіка, заслужанага работніка культуры БССР.

24 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння

Мікалая Чурабы (1913—1998), графіка, мастака.

24 снежня 60-гадовы юбілей адзначае Вольга Даманова, мастак.

25 снежня 65-годдзе святкуе Веніямін Бычкоўскі, пісьменнік.

25 снежня — 100 гадоў з дня нараджэння Зінаіды Канапелькі (1918—1997), народнай артысткі БССР.

25 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Валянціна Кірыленкі (1928—1995), майстра дэкаратыўна-ўжыткавага мастацтва.

26 снежня — 125 гадоў з дня нараджэння Яўгена Цікоцкага (1893—1970), кампазітара, народнага артыста БССР і СССР.

26 снежня — 110 гадоў з дня нараджэння Гелены Раманоўскай (1908—1980), празаіка, паэтэсы, перакладчыка.

26 снежня — 105 гадоў з дня нараджэння Яўгена Нікалаева (1913—1978), мастака тэатра, народнага мастака БССР.

26 снежня — 80 гадоў з дня нараджэння Барыса Казанова (сапр. Лапіцкі), празаіка.

27 снежня — 95 гадоў з дня нараджэння Анатоля Вялюгіна (1923—1994), паэта, кінадраматурга, перакладчыка, заслужанага дзеяча культуры БССР.

27 снежня — 90 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Дзяменцьева (1928—2010), мастака кіно, заслужанага дзеяча мастацтваў БССР.

28 снежня — 110 гадоў з часу заснавання (1908) у Вільні беларускага кнігавыдавецкага таварыства «Наша хата». Існавала да 1911 г.

Люстэрка тыдня:

свет

Балет «Анастасія» Нацыянальнага акадэмічнага Вялікага тэатра оперы і балета Беларусі пакажуць у 2020 годзе ў Каралеўскай оперы Амана, паведаміў падчас анлайн-канферэнцыі на сайце БелТА генеральны дырэктар тэатра Уладзімір Грыдзюшка. Распрацоўваюцца як традыцыйныя гастрольныя кірункі, так і новыя. Балет пачынае выступленні ў Германіі і Аўстрыі. Сімфанічны аркестр накіроўваецца да канца снежня ў Германію, Аўстрыю і Швейцарыю. Потым адбудзецца месячнае турнэ аркестра па 12 еўрапейскіх краінах. У сакавіку — красавіку наступнага года артысты балета выправяцца ў Мексіку, распавёў гендырэктар. Артысты Вялікага тэатра добра знаёмыя жыхарам Азербайджана, Грузіі, Італіі, Іспаніі, Кітая, Францыі, Чэхіі, Швейцарыі. Кожны раз выступленні праходзяць з аншлагам.

Выстаўка «Ігар Уладзіміраў. Чалавек-тэатр» адкрылася ў Пецярбургу ў гонар 100-годдзя з дня нараджэння рэжысёра і акцёра, народнага артыста СССР Ігара Уладзімірава. Экспазіцыя разгорнута ў музей-кватэры сям'і акцёраў Самойлавых — філіяле Санкт-Пецярбургскага музея тэатральнага і музычнага мастацтва, паведамляе ТАСС. Ігар Уладзіміраў (1919—1999) прайшоў баявое хрышчэнне ў народным апалчэнні ў бітвах за Ленінград. Выстаўка нагадае, што працоўнае жыццё ён пачынаў інжынерам-караблебудавніком, а затым звязаў жыццё з тэатрам. Першыя крокі як рэжысёр зрабіў пад кіраўніцтвам свайго вялікага настаўніка Георгія Таўстанова.

Дзяржаўная канцэртная арганізацыя *Qazaqconcert* пры падтрымцы Міністэрства культуры і спорту Казахстана падрыхтавала пастаноўку мюзікла *Notre Dame de Paris*, перадае МІА «Казінформ». За 20 гадоў з дня прэм'еры ў Парыжы пастаноўка была перакладзеная на дзевяць моў, а дзякуючы вялікай арганізацыйнай рабоце Міністэрства культуры і спорту Казахстана краіна стала дзясятай у свеце, дзе мюзікл *Notre Dame de Paris* перакладзены на дзяржаўную мову. Для тэатральнай пастаноўкі быў праведзены кастынг сярод таленавітых вакалістаў, акрабатаў і танцораў з усяго Казахстана. Кастынгам кіравалі стваральнік арыгінальнага мюзікла Рыкарда Качантэ, рэжысёр-пастаноўшчык Роберт Марыен сумесна з прадзюсерамі і харэографамі з Францыі і Казахстана.

Джэймс Патэрсан, Джоан Роўлінг і Стывен Кінг увайшлі ў спіс самых высокааплатных пісьменнікаў 2018 года па версіі часопіса *Forbes*. Рэйтынг апублікаваны ў электроннай версіі выдання. Па адзнаках *Forbes*, першае месца ў спісе з 11 аўтараў заняў Патэрсан. За 12 месцаў, якія завяршыліся ў чэрвені, ён зарабіў \$86 млн. Паводле звестак даследчай службы *NPD BookScan*, за справаздачны перыяд у ЗША прадалі каля 4,8 млн асобнікаў кніг гэтага аўтара. За апошнія 20 гадоў Патэрсан ужо дзясаты раз узначальвае гэты рэйтынг.

За дасягненні ў галіне кінематаграфічнага і тэатральнага мастацтва, а таксама за дабрачынную дзейнасць брытанская актрыса Кіра Найтлі ўтанаваная ордэнам Брытанскай імперыі, паведамляецца ў *Twitter* Букінгемскага палаца. Узнагароду ўручаў нашчадак брытанскага трона прынц Вальіскі Чарльз. Муж, вядомы брытанскі рок-музыкант Джэймс Райтан, выступіў «аўтарам» галоўнага канфузу гэтай цырымоніі, бо насуперак пратаколу парушыў дрэс-код, прыбыўшы ў палац без галыштука.

Агляд цікавінак ад Іны ЛАЗАРАВАЙ

Землякі

Навум ГАЛЬПЯРОВІЧ

**З ПАЭТЫЧНАГА
КРАЮ**

Што адчувае творца, які нарадзіўся на зямлі, што дала нашай літаратуры Петруся Броўку, Васіля Быкава, калі родная хата знаходзіцца непадалёк ад хаты Рыгора Барадуліна?

Пэўна ж, вялікую адказнасць і гонар. Гэтыя пачуцці ў поўнай меры адносяцца да Галіны Варатынскай, ушацкай журналісткі і цікавай паэтки. Амаль сорак гадоў Галіна Аляксандраўна аддала працы ў «раёнцы». Ушачы — мястэчка невялікае, ды і раён заселены не надта густа. Таму Варатынскую тут ведае амаль кожны. А як гэта няпроста, калі кожнае тваё апублікаванае слова праходзіць тут жа своеасабліваю праверку на якасць, бо землякі схлусіць не дадуць.

Мяняліся рэдактары, прыходзілі і сыходзілі супрацоўнікі, а Галіна Варатынская штодня спяшалася ў свой рабочы кабінет, ездзіла ў аддаленыя вёскі, сустракалася з хлебарабамі, настаўнікамі, з тымі, хто складае гонар і славу роднай Ушаччыны.

А па вечарах і ў вольны ад працы час разам з удзельнікамі народнага клуба творчых сустрэч «Муза» ладзіла цікавыя імпрэзы, несучы роднае слова.

«Трывожным сумленнем Вушацкага краю» назваў Варатынскую народны паэт Беларусі Рыгор Барадулін. Галіна Аляксандраўна беражліва захоўвае кнігі славытага земляка з дарчымі надпісамі. «Самай таленавітай, самай Вушацкай Галіне Варатынскай, каб ёй пісалася», — такі надпіс зрабіў Рыгор Іванавіч на сваёй кнізе «Навошта» ў 2009 годзе.

Першы свой зборнік, які выйшаў у 1995 годзе, Варатынская назвала «З будзённасці ўзянецца». Вось гэтае адчуванне палёту сведчыць пра памкненні і настрой яе паэзіі. Высокае тут перамагае будзёншчыну, казённасць і танную дыдактыку.

*Сярод паляны, убаку ад тлуму,
адвечнай чалавечай мітусні
спакой пасецца без трывог і суму
і конікі звіняць у цішыні...*

У прадмове да новай кнігі вершаў паэтки «Не спужайце снегіра» пісьменнік Франц Сіўко згадвае словы Янкі Брыля з яго разваг пра беларускую літаратуру: «Нядаўна сустрэў зусім невядомае для сябе імя — Галіна Варатынская. Добрыя, спелыя вершы...»

Як кіраўнік літаратурнага аб'яднання пры раённай газеце Варатынская дала пуцёчку ў жыццё многім пачаткоўцам. Дзякуючы яе намаганням у газеце і па сёння знаходзіцца месца для іх твораў. Цікава, што ў сваім зборніку разам з вершамі Галіна Аляксандраўна размясціла здымкі родных і блізкіх — маці Валянціны Сцяпанавы, бацькі Аляксандра Дзмітрыевіча, брата, цёткі, сяброў, аднакласнікаў. Гэта яе свет, гэта яе крыніца натхнення.

*Сяброўскай дружнай чарадой
На мове продкаў размаўляем.
Здаўна тут кожны — самы свай.
Размова — птушак спеў за гаем.
Скажу «Радзіма» — і наш хор
падхопіць словы і памножыць
і будзе правіць бал любоў.
Мы ўсё адолеем, мы зможам.*

І ў гэтых радках — увесць лёс і жыццёвае крэда маёй зямлячкі Галіны Варатынскай.

**Доктар філасофіі Энгельс ДАРАШЭВІЧ:
«Аўтэнтнасць выратуе народы»**

Падаецца, што навуковыя зацікаўленні даследчыкаў зазвычай развіваюцца ад прыватных назіранняў, аналізу і вывучэння пэўных з'яў і культурных адметнасцяў да больш шырокіх філасофскіх абагульненняў. Але не ў выпадку навуковай кар'еры нашага сённяшняга героя. Ужо з'яўляючыся вядомым філосафам, даследчыкам беларускай эстэтычнай думкі, ён некалькі дзесяцігоддзяў таму захапіўся вывучэннем беларускага фальклору, нашай аўтэнткі і традыцый. А выключную ролю ў гэтым працэсе «фальклорнай ініцыяцыі» філосафа адыгралі яго сябры і калегі па Акадэміі навук Беларусі — філосаф і літаратуразнаўца Уладзімір Конан і заснавальніца айчыннай школы аўдыявізуальнай антрапалогіі Зінаіда Мажэйка.

Пра тое, як пачыналася гэтае сапраўды гістарычнае сяброўства, ці ёсць тут ноткі рамантычнага кахання і чаму беларусам варта асэнсавана вяртацца да каранёў, наша гутарка з доктарам філасофскіх навук, прафесарам кафедры этналогіі і фальклору Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў Энгельсам Дарашэвічам.

— Энгельс Канстанцінавіч, сёння вы часты госць і ўдзельнік круглых сталоў, канферэнцый па праблемах вывучэння беларускага фальклору. Але ж так было не заўсёды?

— Сапраўды, раней, калі я працаваў у Інстытуце філасофіі Акадэміі навук Беларусі, займаўся ў асноўным сацыялагічнымі даследаваннямі. Але мы з калегамі часта сустракалі ў калідорах супрацоўнікаў Інстытута мастацтвазнаўства, этнаграфіі і фальклору імя К. Крапівы. Сябравалі, гутарылі. Мы распавядалі пра філасофскія праблемы, яны паказвалі свае калекцыі, сабраныя ў экспедыцыях, напрацоўкі. З Зінаідай Мажэйкай былі знаёмыя даўно, але не сказаў бы, што з самага пачатку блізка пасябравалі. Але пазней, праз мае прыцельскія стасункі з вядомым філосафам Уладзімірам Конанам, пачалі актыўна сябраваць і з Зінаідай. Я нават часам кпіў са свайго сябра, маўляў, ён закаханы ў Зіну, адсюль і такое захапленне вынікамі яе даследаванняў. Конан маўчаў, праз сваю далікатнасць на гэтыя тэмы не любіў размаўляць.

— Пазней сяброўства ператварылася ў плённае навуковае супрацоўніцтва. Памятаеце гэты пераломны момант?

— Мы з Конанам былі неяк у камандзіроўцы ў Маскве, і сябар мяне запрасіў на абарону кандыдацкай дысертацыі Зінаіды Мажэйкі. Яна адбывалася ў Маскоўскай кансерваторыі. Абарона прайшла цікава і ярка, дысертацыю ацанілі вельмі высока, а асноўным матэрыялам, што лёг у падмурак работы, стала спеўная традыцыя вёскі Тонез і спадчына Сцяпана Дубейкі. Помніцца і банкет, што быў пасля абароны: многія з удзельнікаў і даследчыкаў ад афіцыйных прамоў адышлі і пачалі дзяліцца песнямі, гульнямі, адметнымі традыцыямі сваёй малой радзімы. Там я пазнаёміўся з мужам Мажэйкі, досыць вядомым спартсменам, альпіністам. З таго часу мы пачалі сябраваць, я цікавіўся яе кнігамі, даследаваннямі.

Магу сцвярджаць, што менавіта Мажэйка з Конанам мяне «прытулілі» ў сваёй фальклорнай сям'і, паказалі прыгажосць аўтэнтчнай культуры беларусаў, хоць і раней нават у думках не меў меркавання, што традыцыі — гэта несур'ёзна. Заўсёды адчуваў, што гэта нешта вельмі роднае і цікавае. А калі ўжо разам з Конанам паехаў у вандроўку да яго сям'і і пачуў песні ў выкананні мясцовых дзяўчат, — аслупянеў. Такой прыгажосці не чуў ніколі! З таго часу сапраўды пачаў цікавіцца традыцыйнай культурай, але адпачатку гэта было хутчэй хобі: усё ж асноўным кірункам

— Вы ж яшчэ і танцуеце, спяваеце!

— Раней танцаваў (*Смяецца.*), а спяваць і сёння люблю. Праўда, калегі кажуць, што ў мяне добры голас, але ён не адпавядае беларускай фальклорнай традыцыі. Спяджуюся, калі-небудзь навучуся спяваць як аўтэнтчныя выканаўцы.

— Нейк прынята лічыць, што фалькларыстыка, этнаграфія — гэта нешта накішталт «неданавуці»: проста едзеш у вёску і гутарыш з бабулямі. Але ж гэта таксама цэлая сістэма ведаў.

— Так могуць казаць толькі тыя, хто не надта добра ведае сістэму гуманітарных навук. Яны вельмі адрозніваюцца ад навук дакладных. Пагрэбу пільнага стаўлення да гэтай сістэмы ведаў даказалі яшчэ ў XIX стагоддзі. Вось вам вельмі яркавы прыклад. Усім вядомае імя Чарльза Дарвіна, класіка дакладных навук, у прыватнасці біялогіі. Нейк ён з камандай падчас экспедыцыі быў вымушаны досыць доўгі час правесці на Вогненнай Зямлі. Там жыло вельмі цікавае мясцовае племя, са сваім укладам, поглядамі, адметнасцямі адзеньня і паводзінаў. Але гэтыя людзі зусім Дарвіна не зацікавілі, бо выклікалі брыдоту: джэнтльмен з пурытанскай віктарыянскай Англіі не мог зразумець, чаму яны ходзяць зусім без адзеньня. А прычына простая: вельмі гарачы і вільготны клімат. Вось вам дакладныя навукі! Такія даследчыкі часта адмаўляюць нейкія чыста чалавечыя аспекты жыцця. Тое ж можна казаць і пра фальклор. Гэта не толькі старыя бабкі. Гарадскія жыхары часам трапляюць у «малацільную цывілізацыю» і праз іх уплыў забываюць глыбокія народныя рэчы, карані. Проста паўтараюць сучасныя замежныя матывы, чужыя нашай культуры. Таму з цягам часу перажываюць цяжкасці ў самавыяўленні, выказванні глыбокіх пачуццяў на ўзроўні геннай інтуіцыі.

— Ці можна нейкім чынам «ажывіць» нашу генетычную памяць? Напэўна, такую мэту і ставіла перад сабой Зінаіда Мажэйка, бо ў сваіх фільмах не проста паказвала спевака ці абрад, а малявала шырокае палатно, задзейнічала як мага больш крыніц інфармацыі.

— Я быў сведкам зменаў у стаўленні да фальклору, як ты кажаш, ажыўлення памяці. Часам, калі людзі маладыя ці сталыя трапляюць у чыста фальклорны калектыў, калі ў свядомасці пачынаюць працаваць нейкія глыбінныя механізмы, то наварочваюцца слёзы. Яны становяцца нібыта немаўлятамі. На жаль, такое здараецца не з усімі. Гэта небяспечна, бо можа быць позна вучыцца ўспрымаць і разумець сваё, счытваць глыбінныя сэнсы песень, танцаў, матываў, нават роднай мовы, што, натуральна, эмацыянальна збядняе чалавека.

— У нас яшчэ ёсць надзея канчаткова не страціць сваю культурную адметнасць як народа?

— На Беларусі даволі пашыраны фальклорны рух, але не хапае менавіта школьнай этнічнай адукацыі. Як антрапалаг магу зазначыць наступнае: у свеце сёння ідзе вялікая хваля павелічэння цікавасці да аўтэнткі. Многія даследчыкі лічаць, што толькі вяртанне да аўтэнткі можа выратаваць свет, грамадства. Напрыклад, у Злучаных Штатах часта пра гэта кажуць. Мне таксама падаецца, што гэта думка слушная: калі народы будуць часцей звяртацца да сваіх глыбінных архетыпаў (пра іх пісаў яшчэ Карл Юнг), гэта іх выратуе ад абсалютнай нівеліроўкі праз сучасную постмодэрнісцкую культуру.

Марына ВЕСЯЛУХА

даследаванняў усё яшчэ заставалася гісторыя філасофіі і культуры Беларусі. У цэнтры маёй увагі была філасофская думка XVII—XVIII стагоддзяў, калі фальклор яшчэ толькі пачалі ўспрымаць і разумець больш-менш сур'ёзна. Зіна неаднойчы прапаноўвала мне паслухаць экспедыцыйныя запісы, а крыху пазней разам з калегай, вядомай этнамузыказнаўцай Тамарай Варфаламеевай («здагадаліся» мяне запрасіць далучыцца да працы ў якасці рэцэнзента.

— Было толькі сяброўства?

— Зіна — чалавек вельмі арыгінальны, дасціпны, з вострым розумам. Магла да выпадку прыгадаць розныя прыказкі, а яны не заўсёды прайшлі б цензуру (*Смяецца.*). Мы досыць блізка сябравалі, і некаторыя нават лічылі, што ў нас нейкія рамантычныя стасункі. Асабліва пасля таго, як яна на 70-годдзе падарыла мне пярсцёнак. Дарэчы, пра гэты пярсцёнак магу распавядаць досыць доўга. Падаецца, што ён загавораны: яго проста немагчыма згубіць, чароўным чынам колькі разоў да мяне вяртаўся. Заўсёды казаў і шчыра прызнаюся сёння: нічога, акрамя сяброўства, не было. Дарэчы, гэтае сяброўства ў выніку прывяло да таго, што я, як кажуць, на старасці гадоў пачаў выкладаць на кафедры этналогіі і фальклору БДУКМ. Ды і ў цэлым ні разу пра такое рашэнне не пашкадаваў. З задавальненнем бяру ўдзел у святах, экспедыцыях, фестывалях.

ДОМ З МЕЗАНІНАМ

Слоні́нская старонка біяграфіі Уладзі́міра Бутра́меева

Яшчэ на пачатку васьмідзясятых гадоў гэта была ціхая ўскраіна пасёлка Альбярцін — прыгарад Слоніма. Перад купкай разгалістых хвоек заканчвалася невялікая вулачка, а далей, мінуўшы дрэвы, яна ператваралася ў палявую дарожку, якая бегла да лесу. Якраз тады поле абাপал гэтай дарожкі падзялілі на ўчасткі, і тут пачалі будавацца дамы, звычайныя, падобныя да тых, што былі, праўда, больш прасторныя, з вялікімі вокнамі.

Сярод гэтых дамоў вылучаўся адзін, з мезанінам, што стаў творчым кабінетам тады пачаткоўцу, а цяпер вядомаму пісьменніку Уладзіміру Бутрамееву. Ён прыехаў сюды з сям'ёй у 1980 годзе, пабудоваў гэты дом і пражыў тут амаль дзевяць гадоў.

Безумоўна, пісьменнік заўсёды будзе належаць сваёй малай бацькаўшчыне, мясцінам, дзе нарадзіўся, і зусім не таму, што са звестак аб месцы нараджэння пачынаюцца ўсе аўтабіяграфіі і артыкулы ў даведчанай літаратуры, а ад нейкай адметнай духоўнай асаблівасці, якую ён надзелены ў творчым быцці.

Малай бацькаўшчыне належыць першаснасць. Як пачварджэнне таму крытык Л. Званарова зазначыла, што «з'яўленне на літаратурнай карце новай назвы — Расна і раснянская акруга» нагадало ёй акругу Ёкнапаатофа Уільяма Фолкнера і дало падставу параўнаць майстэрства гэтых двух пісьменнікаў. Так, малая радзіма — першакаштоўная і адзіная. Тым не менш істотнае значэнне ў лёсе чалавека маюць і другія мясціны, стасункі, справы, сустрэчы — усё, з чаго складаецца жыццёвы шлях, асабліва шлях творцы. Адною з такіх мясцін у біяграфіі Уладзіміра Бутрамеева, вядомага сучаснага празаіка, драматурга, перакладчыка, літаратуразнаўцы стала Гродзеншчына, а дакладней пасёлка Альбярцін.

Сёлета Уладзімір Бутрамееву адзначыў юбілей — 65-годдзе. Нарадзіўся ён на Магілёўшчыне ў сям'і настаўнікаў. Як гэта часта было ў тыя часы, настаўніцкія дзеці ішлі па шляху бацькоў. Будучы пісьменнік скончыў у 1974 годзе геаграфічны факультэт Магілёўскага педагагічнага інстытута, настаўнічаў на Магілёўшчыне. Пасля з жонкай вырашылі пераехаць на яе радзіму — Слонішчыну. Знайсці працу па спецыяльнасці было складана, і ён уладкоўваецца на Слоніскі папяровы завод.

Пазней, калі стаў сябрам літаб'яднання пры слонімскай раённай газеце, пачаў друкавацца (у рэспубліканскім друку выступіў у 1982 годзе), перайшоў на працу ў вярхоўную школу, а пасля — у Слоніскі дзяржаўны тэатр. Апошняя паспрыяла далучэнню да драматургіі. У 1986 годзе ён заканчвае Вышэйшыя двухгадовыя курсы сцэнарыстаў і рэжысёраў у Маскве і атрымлівае спецыяльнасць кінадраматурга. У гэтым жа годзе ў выдавецтве «Маладая гвардыя» выйшла яго першая кніга апавяданняў і аповесцей «Любіць і верыць», а на наступны год як лепшая першая кніга яна была адзначана прэміяй імя Максіма Горкага. Як згадваў сам Бутрамеев, рыхтуючы гэту кнігу, ён адчуў, што пачынае ўглядацца ў свае творы (асабліва гэта датычылася аповесці «Адзін год і ўсё жыццё») не толькі як празаіка, але і як драматурга.

Сапраўды, ідэйная канцэпцыя аповесці, пільная ўвага да асобы і па-філасофску асэнсавання і раскрыттыя штодзённыя праявы жыцця давалі магчымасць пісаць кінасцэнарыі і ствараць фільм. Што і было здзейснена. Бутрамееву ў саўтарстве з Я. Міцько піша сцэнарыі. І ў 1987 годзе на кінастудыі «Беларусьфільм» здымаецца фільм «Экзамен на дырэктара». Уваходзіны У. Бутрамеева ў драматургію сталі прыкметнай з'явай, гэта адразу адзначылі знаўцы кіно і тэатра. Яркая творчай удачай аўтара (як і рэжысёра В. Раеўскага) стала п'еса «Страсці па Аўдзею» (1989 г.) — народная драма, у якой раскрыта трагічная праўда часоў гвалтоўнай калектывізацыі. П'еса не сыходзіла са сцэны тэатра імя Янкі Купалы на працягу многіх гадоў. На сёння вывучэнне драмы «Страсці па Аўдзею» ўключана ў школьныя праграмы па беларускай літаратуры.

Калі паглядзець на даты, што пазначаюць час першых публікацый, якія адразу засведчылі адметны талент Бутрамеева і распачалі адлік творчага шляху пісьменніка, то яны прыпадаюць на гады жыцця ў Слоніме.

Аўтар гэтых радкоў сустрэла Уладзіміра Бутрамеева, яшчэ не ведаючы, хто ён. Ды і азначэння «пісьменнік» да яго прозвішча тады яшчэ не далучалі.

Справа ў тым, што вуліца альбярцінскай ускраіны, апісаная намі ў пачатку гэтага апаведу, — гэта вуліца, дзе прайшлі мае школьныя гады, дзе жыла мая маці. Воляй лёсу сям'я Бутрамеевых пасялілася якраз там. Калі я прыезджала да маці, то не раз сустракала па дарозе маладога мужчыну, які ішоў, заўсёды паглыблены ў свае думкі, засяроджаны, сканцэнтраваны на нечым сваім, важным. Неўзабаве — тады здавалася без усякай сувязі — пра празаіка-пачаткоўца са Слоніма паведаміў Аляксей Нічыпаравіч Карпюк, які ў той час кіраваў Гродзенскім абласным аддзяленнем Саюза пісьменнікаў Беларусі. Мы прыехалі ў Гродна з паэтам Іванам Дарафеевічам Міско (Анатолем Іверсам), пачалі раскаваць слонімскае навіны, а Аляксей Нічыпаравіч перапыніў нас і, хітравата ўсміхнуўшыся, запытаў, ці ведаем мы што-небудзь пра Валодзю Бутрамеева.

Атрымаўшы адмоўны адказ, сам пачаў раскаваць нам пра маладога празаіка, вельмі таленавітага на яго думку. Наказаў запрасіць Бутрамеева на пасяджэнне літаб'яднання і наступным разам у Гродна прыехаць разам з ім. Івану Дарафеевічу ўручыў паперку з адрасам, сказаўшы: «Трэба дапамагчы хлопцу». І неўзабаве на чарговым пасяджэнні літаб'яднання я са здзіўленнем убачыла мужчыну, якога сустракала на мацінай вуліцы. Тады і адбылося наша знаёмства. А паколькі я нярэдка прыезджала да маці і летні адпачынак амаль увесь праводзіла ў яе, то бачыліся мы даволі часта. Мяне ўражвала яго мэтанакіраванасць, эрудыцыя, працаздольнасць. Чытаў і пісаў ён многа, а таму ў мезаніне, які служыў кабінетам, быў і стол, і канторка. Адрываючы позірк ад рукапісу, ён бачыў лясны, нябесны прастор, дзе нічога не замінала свабоднай плыні думак. Валодзя быў немітуслівы, надзвычай арганізаваны, так многа паспяваў, што Ігар Васільевіч Жук, тады яшчэ малады крытык і выкладчык Гродзенскага дзяржаўнага ўніверсітэта імя Янкі Купалы, з якім у Бутрамеева таксама наладзіліся сяброўскія адносіны, жартаваў: «У Валодзевых сутках гадзіны даўжэйшыя, чым у нашых».

Як усе сапраўды таленавітыя творцы, ён з удзячнасцю прымаў слухныя заўвагі і парады, але цвёрда адстойваў тое, у чым быў перакананы. Бутрамееву імпанавалі прынцыповасць і прафесіяналізм Ігара Васільевіча, а крытык адразу адчуў майстэрства маладога празаіка. Помніцца, як зацікаўлена і ўдумліва разглядаў Ігар Васільевіч апавяданне «Жаваранак», якое было надрукавана 7 красавіка 1984 года ў «Гродзенскай праўдзе». Бутрамееву не прамінаў магчымасць сустрэцца з крытыкам, амаль равеснікам, калі Карпюк запрашаў нас у Гродна. І на першую кнігу «Любіць і верыць» (1986) Ігар Васільевіч адгукнуўся грунтоўнай рэцэнзіяй. Яна была надрукавана ў «Гродзенскай праўдзе» за 5 чэрвеня 1987 года пад загалоўкам «Застаецца галоўнае». «Аб кнізе можна сказаць так, — зазначаў крытык, — сустраўся з разумным суразмоўцам, які многа ведае, і ад гэтага — нешматслоўны, нават скупы на словы, але ёсць у гэтай скупаватай нешматслоўнасці свая элігантнасць, вытанчанасць. Я б назваў — вытанчанасць прастаты».

Перад напісаннем рэцэнзіі, калі мы, прачытаўшы кнігу, проста гаварылі пра яе, Ігар Васільевіч спытаўся, што мяне ўразіла найбольш. Назвала аповесць «Дзённі старога настаўніка» і апавяданне «Дарога». Прызнацца ў дачыненні да апошняга мне проста было адказаць на пытанне, бо якраз пра гэта апавяданне мы гаварылі з Бутрамеевым, калі ён даў мне пачытаць частку рукапісу (толькі апавяданні) з будучага зборніка. А Ігар Васільевіч з захапленнем гаварыў пра тое, як спрадвечныя матывы шляху, міласэрнасці і чэрствасці, непрадкавальнае і невытлумачальнае часам перараджэнне душы на някідкім сюжэце разгарнуліся нечакана і глыбока. Гісторыя немудрагелістая, але (па вызначэнні І. Жука) «трымае, не адпускае» глыбокай псіхалагічнай і філасофскай напоўненасцю. Ужо тады адметнае майстэрства маладога празаіка выявілася ў спалучэнні мудрай нешматслоўнасці і сэнсава ёмістых мастацкіх дэталей, сцішана пранікнёнай эмацыянальнай узрушанасці. Пазней, калі мы, працуючы разам на кафедры, згадвалі гэту рэцэнзію, Ігар Васільевіч сказаў, што якраз пра такую апавяданні і кажуць, што яны вартыя цэлага рамана.

Узгаданым зборніку «Любіць і верыць» і ў наступным — «Здзіўжанне» (1990) — лёгка пазнаюцца слонімскае мясціны: палац графа Пуслоўскага, папяровая фабрыка, утульны альбярцінскія вулачкі і дворыкі, лясная Белая крыніца з гаючай вадой, а таксама здарэнні і паданні, якія пераказваліся тут здавён, немудрагелістыя ці прытчава заглыбленыя, з іх адкрытым ці прыхаваным роздумам над сапраўднымі каштоўнасцямі, прызначэннем чалавека і духоўнай сутнасцю яго нават штодзённых спраў.

Помніцца, як мы сядзелі ва ўтульным маміным дворыку, гаварылі пра падзеі і здарэнні рознага зместу і сэнсу, рэальныя і невытлумачальныя, містычныя пра яны ў жыцці чалавека. Мама расказала, што яе бабуля ўмела лячыць травамі і заговарамі. Прыгадала, як аднойчы з суседняй вёскай прыбегла да бабулі жанчына і прасіла ўратаваць яе карову, што вярнулася з выгану, упала і не ўстае. Бабуля парапытвала прасіцельку, паглядзела на сонца, якое ўжо схілілася да грэбня лесу, і сказала, што ўратаваць не зможа, бо дапамагчы магла б толькі да захаду сонца. Жанчына залілася слязамі. Тады бабуля моўчкі выйшла за вароты, агледзелася і звярнулася да гаспадыні каровы: «Тваё шчасце. Вецер у бок вашай вёскі. Можа, і дапамагу. Ідзі за мной далёка ззаду і моўчкі». І сама пайшла па дарозе, шпэчучы нейкія словы. Пакуль дайшла — сонца села, але карова ўжо ўстала і піла з карытца вяду. Гэта гісторыя ды яшчэ апісанне звычайна вывозіць такіх чарадзеяў з вёскі на выселкі стала асновай аднаго з апавяданняў Бутрамеева.

Увогуле, у яго быў нейкі самабытны дар апавядальніка, умёнае слухача, назіраць, і ўсё гэта было крыніцай яго творчага духоўнага сілкавання. У доме з мезанінам была напісана драма «Страсці па Аўдзею» і шэраг цудоўных казак, якія ўвайшлі ў зборнік «Птушка шчасця» (1991).

У 1989 годзе Уладзімір Бутрамееву быў залічаны на Вышэйшыя літаратурныя курсы ў Маскве. Мы ўжо ведалі, што ён з'язджае туды не толькі на вучобу, але і на сталае жыццё. І Ігар Васільевіч, прыгадаўшы нашу размову пра першую кнігу пісьменніка, пра вобраз дарогі, сказаў, што так і прадбачылася, што гэту частку сваёй дарогі Бутрамееву прайшоў, што ў яго мудрае разуменне жыцця і яшчэ ён умее быць сярод людзей, бачыць мэты і дасягаць іх. А дасягаць іх найлепш там, дзе канцэнтруецца вялікае літаратурнае жыццё. І гэта — правіла. Хаця, як кожнае правіла, не без выключэнняў.

Ужо тады, калі аўтару было трыццаць пяць, а членства ў Саюзе пісьменнікаў складала два гады, можна было гаварыць, што апошні абзац прыведзенай намі рэцэнзіі аказаўся прарочым. Ігар Васільевіч напісаў: «І застаецца ўпэўненасць у галоўным — у незаўрадным, своеасаблівым таленце, якому па сілах многае». А сёння ўжо маскоўскія крытыкі (Л. Анінскі, Ю. Баранаў і інш.) у сваіх рэцэнзіях на рамана Уладзіміра Бутрамеева «Зямля і людзі» параўноўваюць пісьменніка з А. Платонавым, М. Шалахамым, М. Булгакавым.

Цяпер палявая дарожка на ўскраіне Альбярціна, па якой хадзіў Валодзя Бутрамееву, — ужо абсталяваная вуліца, сядзібы з маладымі садкамі дацягнуліся да самага ўзлеску. Дрэўцам, пасаджаным рушлівым гаспадаром, час адлічвае ўжо чацвёрты дзясятак. Яны атуляюць дом з мезанінам, сведку задум і натхнёнай літаратурнай працы свайго першага гаспадара.

Алена РУЦКАЯ

Ляцеў над горадам... сабака

Новая аповесць-казка Вольгі Нікольскай «Фей па імені Свецік», якая пабачыла свет у Выдавецкім доме «Звязда», не менш цікавая, захапляльная, чым нядаўняя «Выкраданне шэдэўра, ці Новыя прыгоды агентаў КаўбаФірЖык», адзначаная сёлета Нацыянальнай літаратурнай прэміяй як лепшы твор для дзяцей і юнацтва. Дый дзве папярэднія — «Мы — агенты «КаўбаФір...» і «Прыгоды агентаў «КаўбарФірЖык» — сталі з'яваў у сучаснай беларускай дзіцячай літаратуры. Праўда, героі «Фей па імені Свецік», у тым ліку і галоўны, — іншыя. Дый элементы дэтэктыва ў ёй адсутнічаюць. А ў астатнім...

а не больш і не менш, дзеткі здагадваюцца без цяжкасці. Гэтыя ж феі зубныя, таму іх столькі, колькі можа быць дзён у месяцы. Кожны з іх мае свой нумар. Той фея, пра якога расказваецца ў казцы, быў феям № 30: «И то, что он предпоследний, и то, что у всех детей были имена, а у зубных феев их не было, очень огорчало его». Але мама нездарма давала сваім дзецям нумары: «было проще раздавать задания, называя феев по номерам. «Сегодня ты, зубной фея № 5, облетаешь центр города Н. А ты, № 10, отправляешься на его новые улицы. № 23 летит в микрорайон С., а № 24 — в З.». Але для фея № 30 яна зрабіла выключэнне,

бо вельмі любіла яго. Назвала сына Свецікам.

Маладая таленавітая пісьменніца зноў піша так, што па-добраму зайздросціш яе багатай фантазіі, умению ствараць такія сітуацыі, ад якіх дух захоплівае. Немалаважна і тое, што хлопчыкі і дзяўчынкі, якія палюбілі ўжо слаўную кагорту яе літаратурных герояў Каўбаса, Кефіра, Рыжыка ды іншых, пазнаёмяцца з новым арыгінальным персанажам. Таксама такім, якога больш нідзе не напаткаеш.

Свецік нават куды больш незвычайны, чым тыя ж Каўбас, Кефір, Рыжык. З імі хоць і адбываюцца неверагодныя прыгоды, але гэтыя каты і сабака для юных чытачоў усё ж шмат у чым добрыя знаёмцы. Іх суродзічаў дзеці бачаць ці не штодня. Іншая справа — фея Свецік.

Хлопчыка з запlechнікам за спінай, які лятае, у рэальнасці, канешне, няма. Ён — цалкам казачны персанаж, які падарожнічае ноччу. Дзеці раней пра яго нічога не чулі. Затое Зубная Фея ў пэўнай ступені — іх добрая знаёмка. Такой яна некалі з'яўлялася і для іхніх бацькоў, а яшчэ раней — для іх дзядуль і бабуль. У дзяцінстве, мажліва, яны таксама былі ўпэўнены, што, калі выпадаюць малочныя зубкі, іх забірае добрая Зубная Фея. Замест іх кладзе пад падушку якія-небудзь падарункі.

Гэтая фея ўжо даўно вырасла, ператварылася ў добрую Чараўніцу. Свае абавязкі перадала ўласным дзецям. Іх у яе — ажно трыццаць адзін! Чаму менавіта столькі,

У казцы расказваецца пра тое, што адбылося з ім у дзень ягонага нараджэння. Чаму менавіта ў гэты, а не іншы? У бацькоў-чараўнікоў існавала прыемная традыцыя. Паводле яе, той, хто святкаваў свае народзіны, атрымліваў не толькі падарункі і віншаванні, але і мог загадаць «самое невероятное, самое необычное желание». Свецік, напрыклад, вельмі хацеў мець сваё воблака, якое і атрымаў у падарунак. А яшчэ... «Светик хотел хоть на несколько часов превратиться в обычного мальчика: спуститься на землю, побродить по улицам, прокататься на качелях, познакомиться с детьми и пообщаться с ними». Так Свецік і ператварыўся ў васьмігадовага хлопчыка. Стаў такім, як і звычайныя дзеці.

Расказваючы пра гэта, як і пра прывыканне Свеціка да нязвычайнай яму абстаноўкі, В. Нікольская дае юным чытачам і пэўныя ўрокі пазнання навакольнага свету. Атрымлівае іх для сябе і Свецік. Але па-ранейшаму дамінуе тэма, што нязменна прысутнічае ва ўсіх гісторыях, прадстаўленых у гэтай кнізе. Заўсёды і ва ўсім трэба імкнуцца рабіць дабро. Старацца нікога не крыўдзіць. Калі ж гэта адбылося нават нездаром, пастарацца своечасова папрасіць прабачэння, а то і выправіць сваю памылку.

Знаёмства Свеціка з дзяўчынкай Светай — толькі адна з гісторый, пра якія расказваецца ў творы. Усяго іх — чатыры. Яны прадстаўлены як асобныя часткі аповесці. Кожная з іх не толькі нясе ў сабе штосьці незвычайнае, але і таксама важкі выхаваўчы эфект. Безумоўна, падаецца ўсё так, што адкрытага павучання няма. Інакш гэта адштурхнула б дзяцей ад казкі. Проста канкрэтная сітуацыя падказвае, як трэба дзейнічаць. Што можна альбо трэба рабіць, а чаго — нельга. Тым больш што ў аснове іх, па сутнасці, — жыццёвыя гісторыі. Напрыклад — лёс Арцёмкі, бацька якога пакінуў сям'ю, маці выпівала. Таму хлопчык трапіў у дзіцячы дом. Ці расказваецца пра тое, як Свецік дапамагае хлопчыку Алёшку займаць свайго сабаку. Бацькі адмаўляюцца ад гэтага. Быццам нічога незвычайнага. Толькі глядзячы, як да ўсяго паставіцца. Дзе яшчэ прачытаеш, каб фея лёгка перанеслі шпана з адной кватэры ў іншую («Сабака, які лятае»).

Асобныя мясціны, а то і ўвесь твор хочацца перачытваць нават даросламу. Настолькі прыгоды Свеціка прыцягваюць сваёй нечаканасцю. Адначасова і праўдзівасцю. Гэта ж — свет маленства, у якім можа быць што заўгодна. Асабліва, калі ў аснове казкі — «не другасны» сюжэт. А гэтым, на жаль, грашаць шмат якія літаратары, якія спрабуюць пісаць для дзяцей, не ведаючы, чым жывуць сучасныя хлопчыкі і дзяўчынкі, што іх цікавіць і хвалюе.

Чаго не скажаш пра В. Нікольскую. Пішучы свае апавесці-казкі, яна кампенсуе тое, чаго не ставала самой у дзіцячых кнігах. А яшчэ, выхоўваючы дзвюх дачушак, арыентуецца на іх. Калі спадабаецца ім, то можна не сумнявацца: апавесці-казкі ўразаць і іншых. Адсюль і такая запатрабаванасць яе твораў.

Будзем спадзявацца, што чатыры апавесці-казкі В. Нікольскай выйдучы адной кнігай, якая трапіць у бібліятэкі. Для хлопчыкаў і дзяўчынак атрымаўся б падарунак, які дагэтуль яны мелі ад Генадзя Аўласенкі, Алеся Бадака, Міхася Пазнякова і іншых пісьменнікаў, чые выбраныя творы выданы ладнымі тамамі. Дарэчы, такія кнігі выходзяць у цудоўным мастацкім афармленні. У гэтым сэнсе В. Нікольскай асабліва пашанцавала. Яе апавесці-казкі праілюстраваны Сяргеем Волкавым, чый аўтарытэт у кніжнай графіцы вялікі.

Алесь МАРЦІНОВІЧ

ЖЫВОЕ ІМГНЕННЕ

Навінка выдавецтва «Янушкевіч» — кніга шведскай пісьменніцы Іды Ліндэ «Небесны футбол».

Скандынаўскія літаратуры сёння імкліва ўрываюцца ў славянскі свет. Найболей гэта датычыцца кніг, адрасаваных дзецям. І ўсё ж, прабіваючыся з нечаканымі «фарматамі», шведскія літаратары адкрываюць прастору, якія, магчыма, яшчэ доўга застануцца неасвоенымі для славянскіх нацыянальных літаратур. Добра гэта ці дрэнна — адказ на пытанне знойдзецца праз часы. А пакуль што заўважная ўвага да творчасці Іды Ліндэ і ў Беларусі. Да творчасці, якая разбурае традыцыі.

Выдаўшы кнігу аднаго верша «Небесны футбол», Андрэй Янушкевіч, пэўна, акрэслена ставіў перад сабою задачу паказаць новае і дагэтуль неспасцігнутае. А перакладчыца Наталля Павалыева паспрабавала выкарыстаць дзеля гэтага ўсе магчымыя рэсурсы беларускай мовы, пяшчоту і мяккасць нашага роднага слова. «Небесны футбол» — на разважлівае і спакойнае чытанне дарослых з дзецьмі. На чытанне сур'эзнае, калі кожны радок становіцца падставай для ўдумлівасці і пранікнення ў характар мыслення, у псіхалогію тых, з кім гаворыць Іда Ліндэ. Словы дапаўняюць малюнкi. Кніга паўстае цэласным мастацкім светам. І ў выніку не прачытаць яе проста нельга. Прычым зойме гэты клопат па часе і сапраўды не нашмат болей, чым вы прысвяцілі б чытанню аднаго верша.

Крыху пра шведскую пісьменніцу. Нарадзілася Іда Ліндэ ў 1980 годзе. Працуе ў літаратуры як паэт, прэзаік і перакладчык. Дзяцінства будучай пісьменніцы прайшло на поўначы Швецыі. Пасля яна перабралася ў Стакгольм. Цяпер выкладае літаратурнае майстэрства ва ўніверсітэце Паўночнай асацыяцыі на востраве Біскапс-Арне. Адна з першых публікацый — паэма «Завяшчанне Дзяўчынкі-Машыны» (2006 год; у 2017 годзе твор перакладзены і выдадзены па-руску). У творы — нечаканы погляд на жыццё, а дакладней — адносіны юнай дзяўчыны з мужчынскім светам як адносіны са смерцю. Іда Ліндэ надрукавала зборнік апавяданняў «Стану другой, калі цябе забуду» (2009), раманы «Прызнанне ў каханні» (2011), «На поўнач едуць паміраць» (2014; дарожная сага з крымінальным характарам, падзеі ў якой адбываюцца ў родным куточку пісьменніцы — Вестэрбатане).

Мікола РАЎНАПОЛЬСКИ

«Абліць сябе зялёнкай?..»

Часам можна пачуць пра кагосьці: маўляў, так і застаўся дзіцём. Калі справа датычыцца побыту, то такога хочацца пашкадаваць. Але ў творчасці наяўнасць «дзіцяці» ў душы толькі спрыяе. Бо яно бачыць свет так, як бачыць: над ім не навісаюць шаблоны ды ўстаноўкі, а фантазія не ведае ні бар'ераў, ні абмежаванняў. Менавіта такім маленькім уяўляецца апапядальнік у дэбютнай кнізе Васіля Дранько-Майсюка «Таямніцы нашага садка: казачныя гісторыі» (Мінск, Мастацкая літаратура, 2018).

Герой казак — звычайны садку яны сутыкаюцца са складанымі недзіцячымі праблемамі: ім не стае любові і ўвагі. Дарослыя надта занятыя сабой. Пакрыўджаная абьякавасцю дзяўчынка рапавядае: «...Сёння ўсе ў садку хвалілі мой новы прыгожы белы бант у чырвоныя кветачкі, а татка ўсю дарогу ні слова! Са свайго айфона не вылазіць!» Іншы татуля «...навушнікі націпаў, і рабі што хочаш». Альбо ніяк не дагуляе ў «танчыкі».

І дзеці самі знаходзяць выйсце. Пра тое, як выцягнуць бацькоў з віртуальнай багны, разважаюць спрактыкавана і з логікай:

«— Абліць сябе з галавы да пят зялёнкай, — прапанаваў палахлівы Кастусёк.

— Не. Мяне пакінулі з татам на выходныя, я зялёнкай абліўся, а ён да вяртання мамы нічога не заўважыў, — запярэчыў Змітрок.

— Разбіць айфон? — асцярожна прамовілі Алесь і Талік.

— І пасля паўгода сядзець без марозіва, цукерак і чакаць, пакуль тату Дзед Мароз не падорыць новы? Думаеш, не правяраў? — засмучана ўздыхнуў разважлівы Давід...»

Некаторыя казкі нагадваюць страшылікі альбо жахалкі (напрыклад, у першай з гісторый цені на сцяне ажываюць і спрабуюць забраць у сваё царства хлопчыка, а ў другой намалёваная пачварынка бярэ ў палон і садзіць за краты ўсіх дзяцей). Але не думаю, каб малыя надта спалохаліся: сучаснае асяроддзе часам і не такое «падкідвае»... Тым больш што ўсе казкі маюць шчасліваю развязку з недакучліва-павучальным сэнсам. А найбольш даспадобы тое, што навука ёсць і для дарослых — адкладзіце ж вы, у рэшце рэшт, свае гаджэты...

Аздоблена кніга малюнкамі Аксаны Аракчэвай, што ператворыць чытанне ў сапраўднае свята.

Яна БУДОВІЧ

КВЕТКІ «БЕЛАВЕЖЫ»

Шматфарбовыя фларыстычныя вобразы — бельскія гародчыкі — стварыла Галіна Тварановіч. Самая яркая, самая вялікая кветка півонія паўстае ў вобразе дзяўчыны ў кульмінацый свае красы. Нявеста. Кветкавыя колеры зафарбоўваюць не толькі прастору вакол, але і прастору пачуцця:

*Ружовыя, белыя хвалі пшчоты.
У бельскіх гародчыках чэрвень.
Нявесты-півоні — плаўная лінія,
пышная форма барока.*

Захапленне, быццам шэдэўрам вялікага мастака. Зрэшты, гэтая краса і ёсць твор найвялікшага Творцы, у палотнах якога ад пачатку пралічаны, наперад падказаны мастакам усе жанры, кірункі жывапісу. Краса прыродная не выпадкова, усё ў ёй разумна, рацыянальна выштукавана, усё тут да месца, да часу. Як і кожны пялёстак-лёс чалавечы ў суквецці гісторыі:

*І кожны пялёстак палічаны
з месцам у зграбнай паставе.
Сваім.*

Палічаны мудрасцю нябеснай, што вызначае кожнаму сваё месца ў вялікім свеце, даруе чалавеку найвялікшыя пачуцці тут, на зямлі, ды назаўсёды прыязвае зямное да нябеснага, вечнага.

Вітальнае, пераможнае характэрна кветак, што не прымаюць развітання назаўжды, што красуюць насуперак смерці, у наступным вершы Галіны Тварановіч:

*З жыццём
у змове вечнай
кветкі
услед за красавалі.
З самотаю халоднай
спрачаліся ўпарта
півоні, ружы,
флэксы і вяргіні.*

Адметны кветкавы вобраз — сланечнік. Традыцыйная сутнасць яго — сонцавая кветка — не прамінута. Але аўтарка не проста паўтарае агульнавядомае, а стварае цікавы лірычны сюжэт. Ад самага пачатку ўнікае пачуццё насцяражанаці: прагны пшчоты, бо, відаць, не мае яе:

*гэты сланечнік — прагны ласкавай увагі
найперш усяйсмага сонца,
верны свяцілу да скону,
не ўздадзаны ішчасліва
ля хаты драўлянай
у натоўпе сябрыны
сваёй круглатварай.*

Урэшце паэтка раскрывае прычыну нешчаслівасці, адзіноты сонцавай кветкі: перанесена на чужую глебу, у сумную мясціну. Не там за зямлю трымаецца, дзе можна квітнець і плысці ўслед за сонцам, а там, дзе заўсёдна сцішанасць і маркота, дзе ён, сонцапаклоннік, недарэчны гоць:

*гэты сланечнік
карэньчыкам жвавым
на могілках
утрываўліўся.*

Паэтычны абразок, што, відавочна, з'явіўся дзякуючы карціне Галіны Раманавай, якой прысвечаны верш. Павеіранасць, няўлоўнасць, лёгкасць:

*Дзьмухаўцамі абсаджана лета.
Крыла страказінага ценю.
Трыміць, мігатліва спяшае.*

Гэтая замалёўка, навеяная пейзажам, не самамэта. Выводзіць на іншы ўзровень, да разумення імклівасці маладосці, жыцця:

*Дзьмухаўцы з ветракамі — наветра.
Як жыццё — страказінае лета.*

Самы пазнавальны фларыстычны вобраз Галіны Тварановіч — верасы Дараганавы. Спалучэнне гэтых слоў, якое стала назвай кнігі, гучыць надзвычай паэтычна. У ім адлюстраваны гукавы перазоў, суладнасць, прыцягненне. Радзінны знак, звязаны з месцам нараджэння і ўгадавання. Вобраз стаў скразным, сустракаецца ў многіх творах. Так, верш «Сонцу», у якім створаны лірычны гімн нябеснаму, жыццядайнаму свяцілу. Геранія паўстае праўдзівай сонцапаклонніцай. У творы ахоплена вялікая прастора, дарагія сэрцу мясціны: мінскі Зялёны Луг, Каложа над Нёманам, «у горадзе мары Гародні», храм Святога Марка ў Бялградзе, «па якім нельга не летуценіць». Але ўсё гэта, блізкае сэрцу і дарагое, засланяецца найдаражэйшым — ракою Радзімы, бо павязь з мясцінай нараджэння нязменна моцная:

*Дакладна ведаю ад нараджэння:
праменьчыкі стому страасна
не ў слаўных Нёман або Дунай —
у Піціч, якая плаўна абмінае
маміны Халкі, Сялец ды Краі...
Па зрэдку насупленымі
брывамі зялёных берагоў —
найласкавая ў свеце рака...
Маё сонца баціць
кароткую летнюю ноч
толькі ў версах
пад Д а р а г а н а в а м.*

Графічнае выдзяленне слова, разрыў літар працуе на ўспрыманне як найгаляўнейшага, магчыма, не надта абазначана чытачом, падкажа, як бясконца пераліваецца ў сэрцы мелодыя вялікай любові і натхнення.

Вобраз верасоў Дараганавы не пакінуць і надалей. У кнізе «Чацвёртая стража» таксама праходзіць скразным матывам — у вершы «Запрошана была за стол...», дзе адлюстраваны матыў сну, у якім геранія гасцюе ў блізкай радзіне, што ў вечнасці, між тых, што ведаюць яе час і месца. Таму настойліва, строга вяртаюць да галоўнага, таго, што трымае ў зямной жыццёвай радзіне на зямлі. Між самага галоўнага — верасы:

*Ідзі, сядай за іншы стол.
Там чаша-чара ўжо твая сумуе
і верасы твае ліловай хваляй...*

Галоўны, вяршыны вобраз верасоў Дараганавы, як падаецца, створаны ў вершы «Цеханавецкі збанок...», у якім — паяднанне розных, далёкіх у прасторавым вымярэнні, але зродненых любоўю знакаў:

*Цеханавецкі збанок,
бельская хата,
а верасы з Дараганавы,
што ў Піцічы на плячы
хваёвае прымасцілася.*

Лірычная геранія ўяўляецца спадчыніцай даўняга магутнага племені, тых часоў, калі зёлкі Радзімы служылі крыніцай трываласці, цялеснае і душэўнае моцы. Яна вартуе памяць роду, а верасы аберагаюць яе, быццам полымя грамнічнае свечкі — ратунак ад нягодаў, напасцяў:

*Ад жніва да жніва —
мой абярог,
варта нядрэмная,
спадчына дрыгавічоў —
грамнічнае полымя
верасоў.*

Размова пра фларыстычны матывы паэзіі Надзеі Артымовіч патрабуе асобнае ўвагі, настолькі яны багатыя, адметныя, разнастайныя. Згадаем верш, пачатак якога — паэтычная аплікацыя з вядомага, што даўно стала класікай беларускай інтымнай лірыкі:

*Пазаві мяне
Пазаві
Мы заблудзімся
ў хмельных травах.*

Але калі Яўгенія Янішчыц стварыла лірычны гімн усепераможнаму каханню, то верш бельскай паэтки ўспрымаецца цалкам інакш. Не надзея і вера ў магутнасць пачуцця як першаасновы паўнаартаснага існавання, а імкненне ўвакрасіць памяць, аднавіць страчанае, наноў прайсці шляхам кахання, ад самага пачатку:

*Мы пасеем
Дзікія макі
Макі чырвоныя
Якіх даўно не бачылі*

Страсны покліч страчвае свой напал, гучыць роздумна, напаўняецца безнадзейнасцю, асабліва ў паўторы. Бо за надта вялікай адлегласцю між рэальным і жаданым:

*Пазаві мяне
Пазаві
Мы знойдзем
Кветку папараці
У якую
Мы хочам паверыць*

Паэтычны радкі верша Міры Лукшы «Ціха ў вянок...» — быццам шырокае палатно, на якім вытканы самыя пазнавальныя раслінныя маркеры роднай зямлі. Няспешная інтанацыя перадае няспешнасць, сцішанасць, стрыманасць і адначасова неперапынаць прыроднага руху:

*Ціха ў вянок плятуцца арэшнік,
валошкі, рамонкі.
Касачы залатыя галовы палощчуць
у праменні.
Корань дуба звязвае моцна глебу
роднай старонкі.
Птушка кранае чало чалавека ў маленні.*

Графіка ў кнізе Лідзіі Маліноўскай «Жураўліная журба» належыць аўтарцы. Гэта мілыя фларыстычныя замалёўкі краявідаў нашай зямлі: шляху між прысадамі, птахаў на галінах дрэў, але найбольш кветак. Бо і ў вершах паэтки, і ў паэтычных абразках галоўнае — свет прыроды, яе рухі і гукі, шум і моўкнасць, цемра і святло. Абразок «Вечар» не быў бы поўны, каб у ягоным вобліку не вымалёўваліся «ружовыя стакроткі і белыя галоўкі канюшыны. Духмянасць язьміна, ляўконіі, півоні прыносяць асалоду змярканню». Самыя салодкія, самыя яркія, моцныя водары маюць менавіта гэтыя кветкі, што аздабляюць схіл вясны і зачын лета.

За вобразамі прыроднай красы, створанымі Лідзіяй Маліноўскай, пазнаецца асоба, якая чуйна ўслухоўваецца, углядаецца ў наваколле, што скрозь парэзана межамі. Між полем і лугам, лесам і пералескам. Ды не пра гэтыя межы зямныя, прыродныя згадваецца ў абразку «Мяжа». Маецца на ўвазе зусім іншае, чалавечае — «падзел юначага падростання і спеласці». Вобраз не толькі ўпрыгожаны кветкамі: іх разнастайнасць, шматфарбнасць надае дадатковы сэнс, выклікае асацыяцыю з ручніком, што скіроўвае чытача на іншую ступень успрымання тэксту. Бо размова ўжо ідзе пра чалавечы, жаночы лёс. Пра чаканне, жаданне, пошукі шчасця маладой дзяўчынай, пра матчыны клопат і спрыянне найлепшай долі для дачушкі: «Мяжа, поўная разнародных кветак-самасеек, — як ручнік, вышываны матчынымі рукамі ў дарогу паўналецця, дзе можам адшукаць кветку свайго лёсу».

Не пераадоленая, не загубленая рухам часу ўявляецца, маёвасць душы лірычнай гераніі ў вершы «Бягу» таксама перададзена праз фларыстычны вобраз: «апануа ў адзенне з маладой ліствы — / бягу наперад». Такая «вопратка» дадае лёгкасці, лёгкасці, імклівасці руху, парыву, што не пакідае душу жанчыны.

Што да маладзенькіх паэтак-белавежанак, то фларыстычны матывы ў іх лірыцы таксама не абыдзены ўвагай, але погляд скіраваны часцей углыб свайго пачуцця, а не на дрэвы, кветкі. Так, бясконца вар'іруючы нюансы нешчаслівага кахання, пакутуючы ад здрады, адзіноты, шукаючы і не знаходзячы ні яго, ні сябе, геранія паэзіі Кацярыны Сянкевіч губляецца, блукае, быццам у зачараваным коле:

*Вяртаюся,
іду.
Ідучы, ірву палявыя
кветкі з лістотай
дрэў.*

Здавалася б, сэнс гэтага бясконцага руху — дайсці да сябе, да сваёй існасці, знайсці, класці ў адно пройдзенае, уба чанае, сабранае, сарванае, каб стварыць букет пачутага і працулага. Але гэты пакутны шлях зацягвае, бы ў вір, становіцца самамэтай, не дае адхлання. Урэшце ўсё ізноў павяртаецца назад, каб ісці ў адваротным кірунку:

*Прышла,
ёсць
і, ёсцевая, чытаю
ўвесь букет —*

*сляды слоў, што
прагнуць ісці
назад.*

Такі складаны шлях, такі няпросты рух, такія кветкі і букеты трымае тая, што назвала сябе дачкою ружы, прыгожай, ды калючай.

У «Кроплях літар» Юстыны Каролькі знайшліся і фларыстычныя кроплі. У лакальнай прасторы гарадскога свету, на гаўбцы, выхаплены паэтычным зрокам чырвоная квецень. Гэта толькі замалёўка, вершаваны накід, ды ў ім спроба не проста зафіксаваць убачанае, а перажыць, затрымаць, стварыць памятку кароткаму імгненню жыцця:

*На балконным свеце
чырвоная куст цвіце.
Як вартаўнік на варце
стаіць, не моргае вокам.*

Пошукі адказаў на хвалюючыя пытанні, пройдзены адрэзак жыццявага шляху маладая паэтка перанесла на прыродны з'явы, спрабуючы арыгінальна «ўпачуццёвіць» іх. І няхай не ўсё тут атрымалася дасканалым, не ўсе вобразы арыгінальныя, як, напрыклад, збіты, банальны вобраз кветкі кахання, усё ж у цэлым карціна бачыцца даволі выразна:

*Я ў моры сумненняў
у пустыні пытанняў
гляджу на краявід жыцця
з кустоў радасці
кветкі кахання
зрываю ітудня*

*Па лугах болю
на лясках жалю...*

Знаходзім у кнізе своеасаблівы «ўвершаваны» букет, дзе кожная ружа іскрыцца не толькі дасканалай прыгажосцю, але і рознымі сэнсамі. Праўда, недарэчна ўжыта тут слова *флакон*. Аўтарка перабірае зрокам, пералічвае чырвоныя ружы, прамінаючы чацвёртую — шостую, бо пералік задоўжыўся б, бо галоўна апошня, сёмая, якая ўвабрала ў сябе ўсё:

*чырвоныя ружы
мігцяць у флаконе
адна — ічасцем
другая — каханнем
трэцяя — ціхмянай пакорнасцю
а сёмая — маім жыццём*

Згадаем яшчэ адно імя паэтки-філалагіні, што падае надзеі, — Вялета Нікіціюк-Пэркоўска. Ёю менавіта праз фларыстычны вобраз угледжана, зразумета несумернасць адмеранага чалавеку лёсам. Праўда, успрымаецца гэта без драматычнага надрыву, бо кветцы яшчэ доўга квітнець, радаваць і радавацца:

*Я — расцвілая кветка,
якую паліваюць вядром болю
і лыжкай ішчасця.*

Розныя яны, паэтки-кветкі «Белавежы», розныя іх лірычныя гераніі. Сур'езныя, удумлівыя, а часам усмешлівыя, жартаўлівыя. І, бяспрэчна, таленавітыя. У кожнай свой шлях у паэзіі. Кожная сваёйму бачыць красу, мае свае ўлюбёныя кветкі, што натхняюць, нашэптваюць паэтычны радкі. Хай ім красуецца доўга і шчасна!

Малюе ў небе жыцці-паралелі —
Маё й тваё. І дзе цяпер той след?..
Няўжо мы самі гэтага хацелі?
І ты, і я — у кожнага свой свет...

Згасае ў цемры летні дзень чарговы,
Гучыць матыў вячэрняй цішыні.
Мы хутка ўбачым месяца падкову —
Калісьці знак шчаслівы для дваіх...

Крануся я таемнае струны
Тваёй душы — далёкага сусвету.
Асенні вечар. Мы з табой адны.
Прыстанак адзінокага паэта.

Нібы анёл, галінка уначы
У шыбіну ўсё стукае адчайна.
Царыца-ноч, ты сёння не маўчы —
Адкрыў для закаханых свае тайны...

Ты бачыш танец ценяў на сцяне,
Дзвюх душ палёт над восеньскай
зямлёю...
Ці, можа, гэта толькі сніцца мне,
Як і прызнанне: «Стань навек маёю...»?

Маленькая сцяжынка ў нашым садзе
Нібы да зор далёкіх зноў вядзе...
Бабуля, дабрыва ў яе паглядзе...
І я, малы, у люстраной вадзе.

Бяроза-прыгажуня каля плота —
Дзядуля пасадзіў яе калісьці.
Блішчыць яна асенняй пазалотай,
Самотная, раняе долу лісце.

Яно, нібы душы стамлёнай слёзы,
Азоранай вясновым успамінам,
Ляціць удалеч... Пошум той бярозы —
Нібыта песня юні салаўінай.

Яна гучыць у садзе галаўнінскім —
Мілей мясіны не знайсці нідзе.
Далёкае дзяцінства вельмі блізка —
Туды мяне мой Млечны Шлях вядзе...

Першы жнівеньскі дзень — і няма
бліскавіц,
Санцэпроміцца сёння прырода!
Свята колеру спелых дзівосных суніц
Адзначаем без пэўнай нагоды.

Можа, дзесьці гучыць той нясмелы
матыў
Перадвосеньска-сумна-святлісты.
Але бачу я золата спелае ніў

І рабіны чырвонай маністы.

Шчэ наперадзе споведзь працяглых
дажджоў,
Ссірацелае лісце на пожні,
Спахмурнеласць зямлі пад асеннім
плашчом,
Жураўлёў крык самотна-трывожны...

Развітанне

Зноў бачыў, як кружылі журавы
Над спакмурнелым борам апусцелым.
Не чулі іх самотныя палі...
І ранак гэты, змрочна-пасівелы

Ад інею, што выбеліў зямлю,
Пазбавіў нас апошніх спадзяванняў...
...Лунала жураўлінае «люблю»,
І плакала душа на развітанне...

Спакусна-чарнакрылая,
глядзіцца
Царыца-ноч
у люстра цішыні.
У пацерках іматзорных маладзіца
Сумуе:

згаснуць
хутка ўсе агні.

На ўсходзе крочыць
новы золак смела,
Знікаюць нашы летуценні-сны...
А ўчора сэрца

радасна трымцела,
Калі былі з табой мы адны,
Калі зліліся нашыя жаданні...
І толькі ноч

нас бачыла з табой.
Хай не згасае
полымя кахання,
Хоць на дварэ
асенні лістабой...

У кожнай кроплі летняга дажджу —
Жывая радасць, сонечнасць, натхненне.
Калі здымае неба паранджу —
Усё замірае на зямлі ў маленні.

І нечаканы небны дажджапад
Змывае з пылам стомленасць-нястачу.
Адны сумуюць: «Гэта неба плача».
А іншы кожнай кроплі будзе рад.

Калі здымае неба паранджу,
То сэрца замірае у чаканні:
Мелодыю шчаслівага кахання
Мне дораць кроплі летняга дажджу.

Я застануся ў Ваіных успамінах —
У вальсе дзьмухаўцовае вясны.
Згарыць апошні ліст Ваі у каміне.
У тайным месцы ля старой сасны

Мы не сустрэнемся, напэўна, аніколі.
Нібы вада, імклівацца гады,
І болей не захочацца сваволіць...
Няўжо калісьці быў я малады

І марыў колісь, як гарэза-вецер,
Сабою ашчаслівіць белы свет,
Па неабсяжнай вандраваць планеце
І услаўляць каханне?.. І паэт

Каб нарадзіўся ува мне сапраўдны
І не змаўкала песня у душы.
Для Вас калісьці я ствараў асанны
І перад Вамі ў вершах імат грашыў.

Зямной багінняй Вы былі маёю —
Цяпер Ваі воблік дораць толькі сны:
Мы стрэнемся над грэшнаю зямлёю
У вальсе дзьмухаўцовае вясны...

Як матылёк, народжаны з зарой,
Шукаеш ты прыгод-выправаванняў,
Жывеш у царстве самых смелых мрой,
Дзе ёсць і боль, і здрада, і каханне...

Ты п'еш нектар чароўнае любві
На лузе, дзе пануе мнагаквецце.
І прага да жыцця — у тваёй крыві...
Ты пераможаш горыч ліхалецця.

Згараеш ты з вячэрняю зарой,
Каб уваскрэснуць на святанні зноў —
У царстве дзіўнаспеўна-шчасных мрой,
Народжаных яшчэ з дзіцячых сноў...

Як матылькі, мы на агонь ляцім —
На прывіднасць дарэмных спадзяванняў.
Нібы лістота ўвосень, мы трымцім,
Калі адчуем лёд расчаравання.

Ды позна наракаць на цяжкі лёс,
На тых, хто больш удачлівым здаецца,
Бо кожны з нас у гэты свет прынёс
Маленькую іскрынку — ззянне сэрца.

Святло душы не згасне і тады,
Калі ізноў не спраўдзіцца чаканні.
З няўмольным часам нам не быць
на «ты» —

Ды застаецца на зямлі каханне...

Выстудзіць восень азяблае сэрца
Полымем яркім самотнага лісця...
Можа, ніколі душы не сагрэцца?
Чую ціхуткі твайго галас: «Вярніся...»

Ён растае, быццам рэха, ў тумане
Нашых няспраўджаных дум і чаканняў...
Восень нібыта ў палоне-падмане.
Мабыць, яго мы назвалі каханнем?..

Ужо даўно рэха сапраўднай радасці
мне чужое...

Людвіг ван Бетховен

Дзе тое рэха радасці далёкай,
Калі з табой разам мы былі?
Самотнай птушкай грэшна-адзінокай
Наканавана жыць мне на зямлі

І ўвосень мройць пра былое лета,
Калі лілея нашая цвіла,
Кахала ты мяне, твайго паэта, —
Душа тады натхнёнаю была...

Чужое рэха радасці далёкай
Балюча-горка ў сэрцы загучыць.
Цябе запамню феяй дзіўнавокай,
Як летуценне ўдзень і уначы...

Згушчае фарбы вечар. Сумнавейна
Гучыць матыў стазвоннай цішыні.
А плашч зары самотліва-лілейны
Зямлю накрыве... І у гэтым дні

Хай застануцца боль, расчараванне
З-за хмар свіцова-вечных і турбот.
І толькі рэха нашага кахання
Гучыць у сэрцы... Белы самалёт

Адчуваць бы прасторы стыхію.

Вецер зоркам спяваў шапатліва,
Дырыжыраваў месяца сярпаты,
Часам філін так вухкаў
слязліва...

Свет здаваўся інакшым,
выдатным.

І былі нават лішнімі словы,
Сэрца білася роўна ў чаканні.
А пачуцці вірылі нанова —
Бо жыццё нам паслала каханне.

Перапішыце...

Наноў перапішыце ўсё на памяць:
Танчэйшы водар кветчак

вясны,
Ружовую цнатлівых яблынь
замець,
Духмяны пах вільготных траў
лясных.

Прашу: перапішыце і імгненні
Усмешак сціптых, галавы
кіўкоў...

Тады ўспрымацца стане
з захапленнем
Пяшчота закаханасці наноў.

Наноў перапішыце ўсе сустрэчы
Безвыніковых, аднастайных
дзён.

Хай будзе шлях далейшы
зорна-млечным
Там, дзе ў цішы кахання
свет відзён.

Пераклад з рускай мовы
Рэгіны Рэўтовіч

Хаты

Рубленыя хаты з камінамі
У нябыт сыходзяць. Разам з імі
Роднае, аплаканае намі,
З сумам знікне ў дыме
светла-сінім.

Тых мясіц, што зваліся
святымі,
Больш няма. Звяў сад і
без спрадвечны.

Дажывае век свой са старымі
Хаты дух — ён страчаны
навечна.

Пераклад с рускай мовы
Бажэны Ганушкінай

Каляды

Пад расчыненым купалам неба
Пелі зоркі ўначы літургію.
Не хацелася нават і хлеба —

Але спяшаецца снежань
Рэкі скаваць маразамі.
Хутка засыпле ён сцежкі,
Каб мы забылі іх самі.

Я на краі твайго лёсу.
Што ты мяне не вітаеш?
Можа, на іншай дарозе
Шчасця з надзеяй чакаеш?
Мару, каб тое збылося!
Зычу: хай дзень твой удацца.
Я — на краі твайго лёсу!
Я — на краі твайго шчасця!

Матылёк і зорка

Я думаў, ты — Сонца,
і, як матылёк,
Ляцеў да цябе, мая зорка.
Быў шлях мой бясконцы,
я сіл не бярог

І момантаў звездаў імат горкіх.
Было навакол многа зорак другіх,
Яны мяне клічуць і сёння.
А я ўсё ляцеў, не заўважыўшы іх,
Ляцеў да цябе, як да Сонца.
Як хмары цябе закрывалі, злаваў,
Збіваўся з маршруту цяжкога.
На кпіны і здэкі сяброў

не зважаў —
Не слухаў, не бачыў нікога.
Знасіліся крылы на гэтым шляху
І фарбы пабяжлі дарэшты,
А я ўсё спяшаў, не баяўся граху —
Каханнем адчайным быў грэшны.
І вось я з табой, але холадам

злым
Мяне твой пагляд сустракае.
А я і не ведаў, што зоркі зусім
Халоднымі часам бываюць.

Я на краі твайго лёсу

Я на краі твайго лёсу
Неяк раптоўна спыніўся,
І на імгненне здалося
Быццам і мой лёс адбыўся.
Быццам не падалі снегам
Злыя віхуры на скроні,
Быццам насытала неба
Зор залатых у далоні.

Я на краі твайго лёсу.
Гэта — не вельмі дарэчы.
Бо імат чаго адбылося
З таго, што час не залечыць.
Дычае восень спакоем,
Радуе сонцам апошнім.
Ведаем толькі мы двое,
Ці будзе раница роснай.

Я на краі твайго лёсу,
Нібы над кнігай раскрытай.
А за спінай калоссе
Хваліцца зернем налітым.

ЖАДАННЕ НА НОВЫ ГОД

Апавяданне

Навагоднюю ноч Лесік чакаў як ніколі. Ён ведаў, што менавіта ў гэты час здзяйсняецца ўсё самае неверагоднае. Таму і загадаў жаданне: каб вярнулася мама. Ён нават напісаў ліст Дзеду Марозу, дзе папрасіў пра гэта.

Мама раптоўна знікла ўвесну пасля святкавання Восьмага сакавіка. Тата сказаў, што яна пакінула іх назаўсёды. Аднак Лесік не верыў. Ён ведаў, што мама не паміралася, бо яе не закопвалі на могілках. Лесік быў упэўнены, што яе няхта скраў, як тую Людмілу з вершаванай казкі, якую мама часта чытала перад сном. Лесік казаў пра гэта тату, але той не хацеў унікаць у фантазію малага.

Праз тры месяцы пасля мацінага знікнення тата прывёў іншую цёцю і паведаміў, што тая будзе жыць разам з ім. Лесіку яна не спадабалася, пра што ён адразу ж заявіў і збег у свой пакой, бразнуўшы дзвярыма. Адносіны паміж Лесікам і цёцяй, якая паўсюль заняла месца мамы, не склаліся. Ён узненавідзеў яе і не хаваў гэтага. Зрэшты, цёця адпачывала той жа манетай. У прысутнасці таты яна паводзіла сябе як рахманая авечка. Сюсюкала з Лесікам як з немаўлём, хаця хлопчыку было ўжо шэсць гадоў і ён цэлы год займаўся кікбоксінгам. Нават некалькі разоў браў удзел у спартыўных спаборніцтвах, і не абы-якіх. Заняў спачатку другое месца, пасля першае на рэспубліканскім спаборніцтве сярод дзяцей. Тата яго лічыўся заможным і ўплывовым, у маладосці прафесійна займаўся боксам і аднойчы нават быў чэмпіёнам свету, пасля чаго пакінуў спорт дзеля бізнесу. Ён ганарыўся дасягненнямі сына, аднак у секцыю па кікбоксінгу прывяла Лесіка мама. Тату не было калі займацца сынам, у яго заўсёды знаходзіліся іншыя важныя справы.

Застаючыся сам-насам з цёцяй у вялікім і прыгожым доме, пабудаваным з дрэва і абкладзеным белаю цэглай, Лесік крыху пабойваўся яе, але страху не паказваў. Цёця, калі адсутнічаў тата, шпацыравала па хаце гаспадыняй у доўгім чорным шаўковым халаце, падперазаным пасам. Яна кранала, гладзіла мэблю і карціны на сценах, з замілаваннем глядзела на іх як на ўласную маёмасць. Сядала спачатку ў адно крэсла, пасля ў другое, трэцяе, задаволена напявала нешта пад нос. Яе доўгія смаленыя валасы пакручастымі пасамі змяліся па спіне. Зялёныя вочы смарагдавым бляскам намякалі на вядзьмарскую сутнасць. Прынамсі, так здавалася Лесіку. Яшчэ ён падазраваў, што цёця хоча быць каралевай, а яго зрабіць сваім пажам.

Аднойчы, калі цёця чарговы раз кружляла па хаце, аглядаючы сваі валоданні, Лесік падпільнаваў яе і штурхануў у спіну. Цёця якраз стаяла на плячоўцы другога паверха перад прыступкамі, што вялі ўніз. Але яна не ўпала, не скацілася кулём і не пераламала сабе ўсе косткі. Лесіку падалося, што яна ў той момант ператварылася ў гіганцкую крумкачыху і пераляцела небяспечнае месца на чорных крылах. Шчасліва абмінуўшы лесвіцу, цёця азірнулася, злосна зыркнула на Лесіка і прашыпела па-змяінаму:

— Ну, пачакай, пацучанё!

Гэтаксама, як і спусцілася ўніз, яна ўзнялася наверх да Лесіка, які застыг на месцы, зачараваны яе позіркам. Вочы цёці выпраменьвалі такую нянавісць, што, здавалася, маглі працяць наскрозь, быццам лазерам. Яна схілілася над Лесікам, сціснула абцугамі сваіх доўгіх пальцаў яго шыю — тая аж здранцвела, і...

— Ма-ма! — прасіпеў тады Лесік у адчай.

У той жа момант на галаву цёці ўскочыла Мэры — котка сіямскай пароды — і моцна ўчапілася кіпцюрамі ў яе валасы. Цёця завішчэла і адпусціла Лесіка. Спрабуючы абараніцца ад нечаканага нападу, яна спатыкнулася і скацілася ўніз па лесвіцы. Мэры і Лесік шуснулі ў пакой.

Нічога страшнага з цёцяй не здарылася, бо прыступкі былі пакрытыя мяккім персідскім дываном. Адзінае, што магло засмуціць яе, — гэта сапсаваная прычоска ды зламаны пазногаць на мезенцы. Вярнуўся з працы тата і адразу суцешыў цёцю. Яна ж не сказала ні слова пра Лесіка.

накрыўшы смеццевага кантэйнера каля бібліятэкі, дзе працавала, і не змагла прайсці міма. Кацяня дрыжэла ад холаду, перамінаючыся на гнуткіх лапках, што раз'язджаліся ў розныя бакі. Кароценькі хвосцік, як антэнка радыёпрыёмніка, адчайна тырчэў у паветры. Мэры відавочна прасіла аб дапамозе, аднак ніхто не звяртаў на яе ўвагі. Калі б мама ведала, хто пакінуў малечу на верную смерць, без ценю сумнення адлупцавала б нягодніка ўласнаручна. Яна ўзяла кацяню на рукі і схавала пад футра. У бібліятэцы паклала пухнаты камячок на мяккую цёплую канапу, дзе Мэры, па-чалавечы ўсхліпнуўшы колькі разоў, супакоілася і, тыцнуўшыся мокрым носікам у падушку, завуркатала і заснула.

Пакуль кацянятка адгравалася, мама збегала ў найбліжэйшую краму і купіла малака, наліла ў сподачак. Неразумная малеча, аднак, толькі пішчэла і не знаходзіла пачастунак. Тады мама тыцнула яго пыскай у сподачак. Мэры чхнула, аблізала ружовым язычком носік, падсунулася да смачнага пітва і раптам гучна, з насаходай засёрбалася. Калі яна напілася, мама вярнула яе на канапу.

Імя ёй даў Лесік. Як падавалася хлопчыку, яно незвычайнай котцы пасавала. Пыскачка Мэры была не такая, як у іншых прадстаўніц кашэчай пароды. У тых — прыплюснутыя, як у негрыцянак, у Мэры, наадварот, выцягнутая, цікаўная, з вялікімі, амаль агромністымі блакітнымі вачыма. Мэры нагадвала іншапланецянку з нейкага мультфільма. Колер поўсці на ёй заўсёды мяняўся, у залежнасці ад асвятлення.

І мама, і Лесік вельмі любілі Мэры, рабілі ўсё, каб яна акрыяла. У адказ котка таксама вельмі палюбіла сваіх збавіцеляў.

Пасля таго здарэння на лесвіцы Мэры пачала пільна сачыць за жанчынай. Тая заўважыла гэта і больш не чаплялася да Лесіка, але ўгаворвала тату, каб ён пазбавіўся ад Мэры якім-небудзь чынам, бо ў яе ўзнікла алергія на кашэчую поўсць. Тата абяцаў падумаць.

І Лесік, і мама былі бялявымі, блакітнавокімі. З твару таксама хлопчык быў больш падобны да мамы, чым да таты, які вылучаўся рэзкімі рысамі аблічча і высокім ростам. Мама выглядала побач з ім мініяцюрна. Нават ролю Дзюймовачкі выконвала на ранішніках у дзіцячым садку, пакуль Лесіка туды вадзілі. Яе любілі, паважалі іншыя мамы і таты, а таксама супрацоўнікі дзіцячага садка. А мама да самазабыцця любіла Лесіка. Бо як жа іначай? Цяпер яна знікла, і Лесіку было без яе

вельмі дрэнна. Ён хацеў, каб мама вярнулася і каб усё было, як раней. Каб яны жылі ўтраіх: мама, тата і ён, Лесік. І яшчэ Мэры. Але без цёці. Няхай яна вяртаецца туды, адкуль прыйшла. Яна тут нікому не патрэбная. Лесік нават ніяк не мог запомніць, як яе звалі, хоць тата неаднаразова даводзіў сыну, што цёцю трэба называць па імені, а лепш — мамай. Але ён ніколі не скажа «мама» чужой цёці. Хлопчык не лічыў, што тата яму здрадзіў. Ён верыў, што цёця зачаравала яго, прымусіла забыць маму. Аднак на хлопчыка яе чараўніцтва не дзейнічала. Таму яна злавалася і ў прысутнасці хлопчыка ператваралася ў сапраўдную пачвару.

Аднойчы хлопчыку прымроілася: вось яна ўспаўзае па сцяне звонку да акна Лесікавага пакоя, чапляецца за белыя цагліны вострымі кіпцюрамі. Яе расхрыстаны на ветры халат — нібы крылы за спінай. Валасы чорнымі галоднымі змеямі імкнуцца завалодаць Лесікам, зжэрці яго цалкам, да апошняй костачкі. Чаму акно Лесікавага пакоя адчынена насцеж? Хто яго адчыніў? Канечне ж, не тата! А дзе ж Лесік? Схаваўся ад страху пад ложка? Ці ў шафу? Ці ўскараўскаўся на антрэсоль? Не, Лесік ляжыць, схаваўся пад ложкам, упячатаўся ў сцяну, паварушыцца не можа, нібы прымацаваны да месца нябачным скотчам. Маўчыць, слова прамовіць не можа, быццам развучыўся размаўляць. Сэрца ў грудзях шалёна калоціцца, тахкае. А Мэры побач, выгнулася дугой у баявой стойцы, гатовая біцца да апошняй кроплі. Раз-пораз яна пагрозліва шыпіць у бок акна, папярэджваючы, што з ёю жарты не прайдучы.

Цёця пранікае ў пакой, аднак наблізіцца да Лесіка не паспявае. Следам за ёю ў акно залятае белы беркут. Ён накідваецца на пачвару, і разам яны выкульваюцца праз акно ў бездань, якая стаілася там, быццам падпільноўвала, каго б праглынуць. Неўзабаве з бездані вылятае белы беркут, які абарочваецца мамай Лесіка. Яна сядзе побач з хлопчыкам, абдымае яго, гладзіць пшчотна, цалуе ў шчаку.

Лесік не хоча, каб мамыны пацалункі і абдымкі заканчваліся. Ён абплятае рукі вакол мамынай шыі, каб яна нікуды больш не знікла, каб не адпусцаць яе...

— Лесік, прачынайся, — няхта тузаў яго за плячо. — Прачынайся, Лесік!

Але ён не мог. Не мог зноў страціць маму. Калі ён расплюшчыць вочы, яна знікне.

— Прачынайся, калі ласка! — настойліва паўтарыў прыемны жаночы голас... мамы?

— Мама? — прашаптаў Лесік і расплюшчыў вочы.

Мэры з'явілася ў хаце роўна год таму. Кволым кацяняткам яе прынесла мама. Яна заўважыла маленькі пісклявы камячок на заснежанай

БАЧЫЦЬ КРАСУ Ё СВАІМ

Паэтэса і перакладчыца, рэдактар выдавецтва «Мастацкая літаратура», кіраўнік Паэтычнага тэатра «Арт. С» і проста цудоўны чалавек... Як любіць сваё, як выхоўваць пісьменніка, дзе шукаць сілы на творчасць — на гэтыя ды іншыя пытанні адказвае Аксана Спрычан.

— Што для цябе сваё, а што чужое?

— З'яўляючыся напалову ўкраінкай, напалову — беларускай, маючы румынскія і татарскія карані, немагчыма не думаць пра сваё і чужое. Неяк кажу мужу, што, відаць, мой імпэт, павышаная эмацыянальнасць, усё найбольш яскравае — ад украінскай крыві, а ён адразу: «Затое ўсё лепшае ў цябе ад беларусаў». З мужам, які любіць сваё, не спрачаюся. Але гэта не значыць, што нам не цікавыя іншыя краіны і народы. Цікавыя. І ўсё ж мая мара — аб'ехаць не вакол свету, а ўсе вёсачкі і мястэчкі Беларусі. Бо свет нікуды не падзенецца, а ў нас, калі не пабачыў сёння, заўтра можаш не пабачыць зусім. Не надта хвалююся, калі да нас нехта не прыязджае, галоўнае — каб мы бачылі красу ў сваім. Тады і будзем шчаслівыя.

— Вядома, што твае бацька і дзед — паэты. Можа, хто з продкаў яшчэ складаў вершы?

— Мой прадзед Васіль Лебедзеў пісаў вершы і прозу па-ўкраінску, засталіся ягоныя творы, напісаныя яшчэ пры канцы XIX стагоддзя. Быў ён і фатографам, мастаком, распісаў бажніцу ў сяле Кетрысанаўка сённяшняй Кіраваградскай вобласці. Пісала вершы па-ўкраінску і яго ўнучка, мая бабуля Святлана.

— Ведаю, што твая дачка спрабуе сябе ў літаратуры...

— Дачка не ўяўляе жыцця без кнігі. Чытае шмат: беларускія, расійскія, украінскія кнігі. Пачала чытаць англійскія. Ёй адзінаццаць гадоў — цудоўны перыяд, калі адначасова чытаеш і нешта дзіцячае, і сваё, падлеткавае, і дарослае. Калі кнігі цікавыя, я ёй прыношу чытаць нават рукапісы і вёрсткі з выдавецтва, каб не чакаць

выхаду кнігі. Дачка стварае казкі і вершы, але як будзе надалей, пакажа час.

— Больш як 10 гадоў ты ачольваеш Паэтычны тэатр «Арт. С», ладзіш вечарыны на самыя розныя тэмы...

— Незвычайна ўдалым атрымаўся задзякальна-паэтычны праект «12 сузор'яў», калі цэлы год са снежня 2007 па лістапад 2008 штомесяц рабілі вечарыны, прысвечаныя пэўнаму знаку задзяка. Ці збіраліся яшчэ дзе разам 12 магутных Львоў ці Рыбаў, якія не могуць маўчаць, ці — лепей — Скарпіёнаў? А ў «Арт. С» у гэтым праекце выступіла больш за 100 чалавек, тэатральны сезон нават не заканчваўся.

Калі ёсць ахвота, няма нічога нерэальнага. У 2009 годзе распачалі і 12-гадовы праект «Святкуйма Беларускае!» Ствараем календар, хочацца жыць паводле свайго, а не ўсходняга. 2009 год мы абвясцілі Годам Багоўкі, былі ўжо гады Зялёнай Жабкі, Вогненнага Вожыка, Арэхавай Вавёркі, Зорнай Рысі, Срэбнага Бабра, Беласнежнай Казы, Чорна-белага Бусла, Аксамітнага Мятлика, а сёлета ў нас Год Залатой Рыбкі. 2019-ты будзе Годам мядовай Пчалы.

Найбольш грунтоўны — міфа-паэтычны праект «Сакральная Беларусь», які існуе з 2011 года. Мы ўжо крочылі сакральнымі дарогамі, любаваліся сакральнымі ручнікамі, бралі моц ад сакральных камянёў, частаваліся мёдам, наведвалі незвычайныя фальварак, вёску, мястэчка... Насамрэч сакральная Беларусь — бязмежная і любімая нашымі творцамі-выступоўцамі, таму, пакуль будзе тэатр, праект не завершыцца. «Паэтычна-гарадскім шпацыры» беларускія творцы разам з гледачамі вандруюць па гарадах Беларусі.

— Ведаю, што даўно калекцыянуеш жабак. Як так здарылася?

— У мяне 500 жабак. Драўляных, залатых, гліняных, саламяных... Прасторы жабкі вымагаюць, каб не яны, дык кнігам было б болей месца, але ёсць жабка і ў выглядзе кнігі. Мяркую, што жабкі — сімвал Беларусі, хоць традыцыйна нашы нацыянальныя брэндзі — бусел і зубр. Але бусел немалы адмежа часу адсутнічае на Радзіме, адлятаючы ў вырай, а сімвал-зубр заўжды знаходзіцца «за кратамі» і часціком ужо не здольны выжыць без чалавечае дапамогі... А жабкі заўжды разам

Фота Касцюк Дрыбана.

з намі. І выжываюць, і змагаюцца, як і мы. Прыгадваючы легенду пра дзвюх жабак, якія трапілі ў збан са смятанай, думаю: і беларусы мусяць браць прыклад з жабкі, якая біла лапкамі, пакуль не перамагла. Ну, і нашая казка пра каралеўну-жабку навучае бачыць найперш унутранае, а не вонкавае. Жабкі — гэта паляшукія, балотныя гены. Мне вельмі хацелася б, каб у маім родным Лунінцы стварылі Музей жабак: мая калекцыя магла б стацца асновай.

— Ці верыш у цуды?

— Гэта мае любімае слова... Як і слова «жыццё», у якім адна літара «ц» кажа пра тое, што жыццё цяжкае, а другая — што жыццё цудоўнае. І менавіта другая літара дапамагае пераадолець першую. А першая змушае цаніць другую...

Таццяна БАРЫСЮК

Незабыўнае

Паэт Анатолий Шушко.

Здаецца, нібыта ўчора толькі пісаў: «Анатолію — 60?! Жарт, нябось! Ён жа заўсёды малады!» А сёння ўжо няма яго з намі: пакінуў гэты свет 8 лістапада на 65-м годзе, а душою, паэзіяй жыве сярод нас і будзе жыць доўга-доўга з тымі, хто прыйдзе пасля нас.

Пачынаючы з часоў студэнцтва, неаднойчы яго творы змяшчаліся ў што-тыднёвіку «Літаратура і мастацтва», літаратурных часопісах, абласной газеце «Заря» і многіх іншых перыядычных выданнях, альманахах, калектыўных зборніках...

Як сведчаць крыніцы, Анатолий Іванавіч Шушко нарадзіўся 19 чэрвеня 1954 года ў вёсцы Сташаны Пінскага раёна. У аўтабіяграфіі пісьменнік удакладняе: «Аднак то значыцца толькі ў метрыках і ў пашпарце. На самай справе: тым жа днём і годам, але ў мястэчку Чырвоная Слабада на Случчыне, дзе больш за месяц у вёсцы Белае Балота «гайдаўся я ў рэшаце — калысцы»».

Маленства будучага паэта прайшло ў вёсцы Сташаны, дзе ён скончыў мясцовую дзесяцігодку. Сваімі першымі настаўнікамі Анатолий Іванавіч лічыў маці Ганну Рыгораўну, настаўніцу гісторыі і географіі, і бацьку Івана Канстанцінавіча,

франтавіка, працаўніка мясцовага рыбгаса. Цікаваць да літаратуры, да творчага самавыяўлення сфарміраваліся ў сям'і свядомасці сташанскага падлетка, калі ў школе ўрок літаратуры выкладаў таленавіты пісьменнік Мікола Купрэў. Дарэчы, у Сташанах выгадаваўся таксама паэт Мікола Антанюскі, нязменны на працягу дзесяцігоддзяў рэдактар Пружанскай райгазеты «Раённыя будні». У 1971 годзе паступіў на беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ. Пасля заканчэння ВНУ настаўнічаў на малой радзіме, у Ласіцкай сярэдняй школе на Піншчыне. Далей лёс закінуў паэта на Гарадзеншчыну, дзе ён выкладаў рускую мову і літаратуру і выконваў абавязкі выхавальніка ў Поразаўскай спецшколе-інтэрнаце для дзяцей, якія слаба чуюць. Былі і Міншчына, і Гомельшчына...

Добра помню ўсе сустрэчы з гэтым сонечным чалавекам, з якім нават звычайная гутарка — паэзія, сапраўдная падзея ў жыцці, свята для сэрца, непаўторнае, нібы мастацкі твор. Гэтых сустрэч было нямала і ў Пінску, і ў Іванаве, дзе разам з жонкай і дочкамі з вялікім задавальненнем прымалі жаданага госця, і на свяце «Лунінская восень» на Лунінецчыне, калі яго кніга «Шаны» была ўганаравана літаратурнай прэміяй імя Уладзіміра Калеснікі, і на днях беларускага пісьменства ў розных кутках Беларусі.

Дарэчы, да кнігі «Шаны» Віктар Гардзей напісаў прадмову і назваў сугучна — «Шаны вам, Сташаны». А ў самога

Ён у любові толькі свету кляўся

Анатолію ёсць верш, які так і называецца: «Сто шан для Сташан».

*Сто шан табе, мой родны кут
З папінамі ля хаты!
Дзе ж адпачну, калі не тут,
Як птушанё, крылаты.*

Як доўга ён ішоў да гэтага! Не злічыць, колькі разоў на сходах ці пасяджэннях Брэсцкага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі, на мерапрыемствах рэспубліканскага альбо мясцовага ўзроўняў, проста пры сустрэчах нагадваў, ушчуваў, маліў, што такому паэту папросту злачынна не выдаць новую кнігу... Напэўна, не адзін я назваў Анатолю. Не сумняваюся, што тое ж рабіў, напрыклад, зямляк-пінчанін Валерый Грышкавец, які ў сваім водгук на «Шаны» згадаў пра асаблівую сціпласць паэта.

Вось урывак з прадмовы да чарговай паэтычнай падборкі А. Шушко Варлена Бечыка, якога называюць сур'ёзным крытыкам беларускай паэзіі, датаваны ажно 1981 годам: «У жніўні 1971 года газета «Літаратура і мастацтва» надрукавала вершы Анатоля Шушко, сямнаццацігадовага выпускніка-школьніка з палескай вёскі Сташаны. Якой важкай і цікавай творчай заяўкай здаліся вершы гэтага юнака! Былі ў іх і маладая ўсхваляванасць жыццём, і раздумлівая дапытлівасць, і назіральнасць, і псіхалагічная чуйнасць. Праглядалі даволі выразныя рысы асабістасці, уласнага светаадчування...»

Пасля той публікацыі Анатолий выдаў першую кнігу «Выток і прычасце» аж праз 13 гадоў — у 1994-м, у серыі «Бібліятэка часопіса «Маладосць»». Яна, як і трэба было чакаць, атрымала шырокі станоўчы розгалас. А мог жа выдаць і ў першай палове васьмідзясятых, як тое рабілі ўсе яго аднагодкі паэты-філолагі.

Не, не выдаў. Напэўна, лічыў, што ранавата, што трэба яшчэ падцягнуцца, бо ўжо тады, у юным узросце, меў выключны паэтычны густ.

Паэт з надзвычайным боскім дарам не расстраціў, не закапаў свой талент. Працаваў. Нарэшце, новая кніга — славуць «Шаны».

Адметна, што і крытыкі, і рэцэнзенты па-рознаму інтэрпрэтуюць паходжанне слова. Адны схільныя лічыць, што вынікае яно ад слова шанавец, іншыя — што ад слова СтаШАНЫ, назвы вёскі Анатоля, а сам ён на вокладцы кнігі змясціў плечены з саломы посуд, які ў Сташанах называецца шан — у гэтых мясцінах ён у былыя часы быў мераю жыта. У народзе ўсё гарманічна і нават паэтычна складаецца: шанавец, шан, Сташаны... Сапраўдны паэт гэта адчувае глыбінна, на генным узроўні. Нездарма Валерый Грышкавец, рускамоўны паэт, улюбёны ў беларускую паэзію, водгук на згаданую вышэй кнігу назваў вельмі характэрна, з акцэнтам: «СТО ШАН, ПАЭТ!, или МЕРА ЖИТА — МЕРА СЛОВА: ЖИЗНЬ!» Тут усё — і сто мераў, і сто шанаванняў, і сто шанаванняў...

...Нібыта ўчора пісаў пра Анатоля-юбіляра. Не дажыў да чарговага юбілея. Але ён жыве ў нашых сэрцах і будзе жыць да скону. Бо яго паэзія часу непадуладная.

*Ляці, мой верш, заўжды да небакраю!
Як ты мяне сабой уздаваў!
Балесны, крэўнасны,
Табе я раю,
Каб жыў і быў,
Каб верыў, граў і дбаў!
І пачуццём крынічным наталіўся.
А слова — веткавала і цвіло!
Каб у любові толькі свету кляўся.
А зло цішком у Лету адышло.*

Анатоль КРЭЙДЗІЧ

Гродна: кароткі даведнік

Ужо на горада, нават вельмі маладога, свая жывая і непаўторная біяграфія. Архітэктурная спадчына Гродна — і тая, што захавалася, і страчаная — асобная гісторыя: ёсць у ёй нешта містычнае. Сцены былых палацаў, манастыроў, храмаў, брамы, масты, набярэжныя, плошчы, ціхія закуткі, брукаваныя вулкі, вузкія акенцы і парадныя вокны, дзвярныя ручкі — усё захоўвае таямніцы. Мінулае горада нагадвае каляровую мазаіку зменлівых эпох. Кожны гістарычны перыяд пакінуў свой адбітак.

Доказ пільнай увагі да мінулага — новая кніга Віктара Саяпіна «Мой дом, моя ўлица, мой город. История улиц и площадей», (Выдавецтва «ЮрСаПрынт», 2018). (Шкада, аўтар не паспеў яе пабачыць.) Фармат выдання можна аднесці да кароткай энцыклапедыі страчанай архітэктуры. У кнізе 34 гісторыі пра цэнтральныя вуліцы і тры плошчы Гродна, больш за 250 рэдкіх ілюстрацый. Горад Гродна адзін з нямногіх у Беларусі, па вуліцах якога можна вывучаць сацыятапаграфію і тапаніміку ўжо з XV—XVI стагоддзяў.

Аўтар быў чалавекам апантаным, па-свойму нават фанатычным, шмат працаваў, спяшаўся. У даследаванні выкарыстаў велізарны пласт архіўных дакументаў, газетных матэрыялаў, царцяжы, здымкі вядомых фатографіаў, малюнкi Напалеона Орды другой паловы XIX ст., старадаўнія гравюры «*Vera designatio urbis in Littavia Grodna*» («Сапраўдная выява горада Гродна на Літве» 1568 г.) нюрнбергскага выдаўца Маціяса Цюнта, нясвіжскага друкара Томаша Макоўскага і іншыя крыніцы.

Гарадскія тапонімы мелі характэрныя назвы: «Дворцовавая плошча», «Фара Витовта», «Губернаторский мост», гостиница «Европа», «Биржа», «Бровар бонифратров», «Кривая офіцина», «Кантор Тызенгауза», «Баториевка», «Чертов мостик», «Босняцкий домик», карчма «Роскошь», «еврейская больница»...

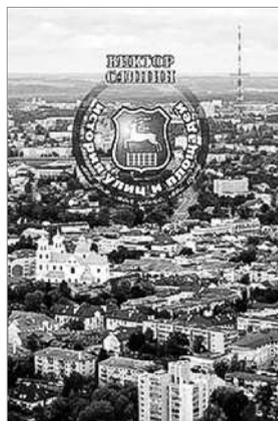
У прыватнай уласнасці знаходзіліся асабнякі гарадскіх купцоў, лекараў, інжынераў, іх імёнамі называліся будынкі: гімназія М. Вальдмана, гатэль Л. Федэра, аптэка Атовіча, фотаатэлье Х. Бінковіча, М. Гельгора, магазін мануфактуры С. Глейзера, дома Фукса, А. Тарлоўскага, Касоўскага, Ромера, лекараў Г. Варашыльскага, М. Ліхтэнштэйна, С. Хазана, нават калодзеж Гродзенскай каналізацыі належаў уладальніку Зараховічу, затым Л. Клемпнеру.

Зніклі з сучаснай карты Гродна гарадская ратуша, палац Радзівілаў, помнік П. Стальпіну, былыя палацы князёў Сангушак, Храптовічаў, Сапегаў, Масальскіх, Чартарыйскіх, будынак чыгуначнага вакзала і іншыя архітэктурныя помнікі. Іх абрысы можна адшукаць у прыватных фота, калекцыях і дарэвалюцыйных антыкварных кнігах.

На нямецкім аэрафотаздымку 1915 года часоў Першай сусветнай вайны выразна праглядаецца шчыльнасць гарадской забудовы. В. Саяпін адзначае добра вядомы гарадзенцам дом, дзе ў 1974 г. быў адкрыты рэстаран «Беласток». «Дом №20 (пярэжні номер 28 — В.С.) по ул. Советской находится на перекрестке трех улиц: Советской, Ожешко и Виленской...». Да нашага часу з дваццаці васьмі дамоў па цотным баку вуліцы ацалела толькі дваццаць.

Увогуле горад яшчэ будзе адкрываць сваё мінулае. Трэба толькі адчуць яго энергетыку, дух. Горад-загадка, горад-прывід да часу хаваецца ў лёхах. Але раскопкі, знаходкі, даследаванні яшчэ выявяць шмат цікавага ў яго гісторыі.

Ірына ШАТЫРОНАК

Выдавецкі кошык

ВЫДАВЕЦТВА
БЕЛАРУСКАЯ ЭНЦЫКЛАПЕДЫЯ
ІМЯ ПЕТРУСА БРОЎКІ

Унёсак у захаванне спадчыны

Пра гістарычныя набыткі беларусаў у Год малой радзімы паклапацілася выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруса Броўкі». Зусім нядаўна былі прэзентаваны навінкі, прысвечаныя самым розным аспектам навукі і культуры, якія адлюстроўваюць жыццё гарадоў і вёсак нашай краіны на працягу многіх стагоддзяў. Асноўная задача выдавецтва не змянілася: **аналіз культуры, эканомікі, гісторыі, традыцый, звычаяў.**

Аматараў гісторыі агэтае выданне цікавіць абавязкова. «Музеі Беларусі» — выдатна ілюстраваная энцыклапедыя, якая распадаецца пра нацыянальныя, дзяржаўныя, абласныя, гарадскія, раённыя і нават прыватныя музеі, дзе захоўваюцца значныя артэфакты розных эпох.

Цікава даведацца пра гісторыю стварэння таго ці іншага музея, пра фонды і экспазіцыі, найбольш цікавыя экспанаты і інш. Па сутнасці, выданне прадстаўляе чытачу магчымасць вандроўкі больш як па 200 музеях Беларусі.

Пра развіццё беларускай матэрыяльнай і духоўнай культуры горада і вёскі на працягу многіх стагоддзяў аўтар тэатна расказаў акадэмік Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі, дырэктар Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі Аляксандр Лакотка ў сваёй кнізе «Мелодыі і летапіс эпох». Выданне прысвечана культуры ўсіх пластоў насельніцтва, беларускай міфалогіі, абраднасці і фальклору. Цікава, што аўтар разглядае дасягненні нашай нацыянальнай культуры нават у кантэксце агульнасусветнай.

Унікальнае выданне доктара педагогічных навук, прафесара Ірыны Калачовай «Ад добрага караня — добры парастак» прадстаўляе сямейныя традыцыі беларусаў на працягу мінулых стагоддзяў, у тым ліку багацце народных прыёмаў выхавання. Карыснымі будуць практычныя заданні для бацькоў, якія дапамогуць авалодаць тымі ці іншымі навыкамі ў выхаванні. «Асабліва ў другой палове XX стагоддзя было зразумела, якую асобу трэба было гадаваць — савецкага чалавека. У той час гэта было вельмі выразна азначана. У XXI стагоддзі савецкае адышло, традыцыйнае стала яшчэ больш далёкім ад нас. Як маладым бацькам сарыентавацца? Шмат усяго напісана і сказана, але наша традыцыйная этнапедагогічная спадчына акрэсліла тыя выразныя аспекты, куды бацькам трэба накіроўваць свае сілы», — зазначае аўтар кнігі.

Мэта кнігі «Гарады і вёскі Беларусі. Віцебская вобласць. Том 10. Кніга 1», як і ўсё серыі пад назвай «Гарады і вёскі Беларусі», — адлюстраваць гісторыю і сучаснае эканамічнае і культурнае жыццё ўсіх куткоў краіны. «Вучонымі НАН Беларусі апісана кожная вёсачка краіны, нават калі ў тым ці іншым месцы было два-тры двары. Гэта сапраўды ўнёсак у захаванне нашай культуры, нашага менталітэту. Серыя вельмі важная», — падкрэслівае дырэктар выдавецтва Уладзімір Андрэевіч.

Кнігі можна выкарыстоўваць пры вывучэнні гісторыі, літаратуры, культуры, краязнаўства. Яны ўніверсальныя.

Яўгенія ШЫЦЬКА

Конкурс «УРОКІ СУЧАСНАСЦІ»

БАЦЬКІ І ДЗЕЦІ

Урок дадатковага чытання ў 7 класе па п'есе У. Савуліча «Сабака з залатым зубам»

Абгрунтаванне актуальнасці тэмы. Узаемаадносіны бацькоў і дзяцей заўсёды важныя. Калі я прачытаў твор Уладзіміра Савуліча «Сабака з залатым зубам», быў усхваляваны да глыбіні душы, бо для мяне маці — гэта святое. Сваё стаўленне да працытанага імкнўся перадаць вучням.

Арыгінальнасць урока. На занятках выкарыстаны розныя формы работы з драматургічным творам, п'еса разглядаецца ў шырокім культурным кантэксце.

Эпіграф: Чалавек, які жыве толькі для сябе, мёртвы для іншых. (Публій Сір)

Актуалізацыя ведаў
Настаўнік просіць вучняў адказаць на пытанні:

Як людзі ставяцца да бацькоў?
Што чалавек павінен цаніць у адносінах з блізкімі?

Якое месца ў жыцці сучаснага чалавека займае матэрыяльнае (грошы)?
Якія вы ведаеце творы (кнігі, мастацкія фільмы), дзе расказваецца пра адносіны паміж роднымі?

Гутарка па першасным успрыманні твора. Пытанні настаўніка:

Якое ўражанне зрабіла п'еса?
З якімі героямі вы пазнаёміліся?
Хто з герояў запомніўся найбольш?
Ці былі ў творы смешныя эпізоды?
Ці параіце прачытаць твор свайму сябру?

Работа па тэме ўрока
1. Настаўнік зачытвае эпіграф да ўрока, просіць разважаць над ім і адзначае, што да гэтых слоў клас яшчэ звернецца напрыканцы ўрока.

2. Работа над зместам твора.
Настаўнік задае пытанні. Вучні павінны адказаць, карыстаючыся тэкстам.

3. Работа з цытатамі ў групах.
Настаўнік дзеліць клас на дзве групы. Кожная атрымлівае карткі з цытатамі. Патрэбна адказаць на наступныя пытанні:

а) хто сказаў?
б) у якіх абставінах?
в) растлумачыць, якое лексічнае значэнне маюць выдзеленыя словы ў дадзеным кантэксце;

Першая група

- «Усе мы людзі! Усе мы чалавекі! Хочаш жыць — умей круціцца»;

Выказванні старажытных паэтаў, філосафаў	Запаветы з Бібліі
<ol style="list-style-type: none"> Усё сваё жыццё неабходна з глыбокай павагай ставіцца да сваіх бацькоў, паказваючы гэта ў размовах (Платон) Паважай жа бацькоў, сын... (Эсхіл) Добрая слава і ў цемры захоўвае свой бляск (Публій Сір) Добры чалавек не ўмее рабіць несправядлівасць (Публій Сір) Што ты іншым, таго ад іншых і чакай (невядомы аўтар) Добрая думка людзей — больш надзейны набытак, чым грошы (Публій Сір) 	<ol style="list-style-type: none"> Палюбі блізкага свайго як самога сябе Не забывай Не пралюбадзейнічай Не крадзі Не сведчы лжыва Не крыўдзі Шануй бацьку свайго і маці Не абгаворвай

- «Заткніся, падла! Каранат, калі ты здасі яе?»;

- «Людзі, у вас прашу паратунку. Злітуйцеся нада мною»;

- «Я б закон такі **выдаў**: колькі каму жыць»;

- «Руки ўверх. Хэндэ хох. Ты што — дублены?».

Другая група

- «Ну што ты, матка, мне для цябе нічога не **шкада**»;

- «Сёння, дзед, я сам як **танк**»;

- «**Хціўцы!** Здраднікі! Хачу залаты кулон»;

- «Тая самая вяроўка, на якой я... унучаньку **гушкала**»;

- «Знайшоўся! **Праглынуць** хацела, падла».

4. Характарыстыка вобразаў (маёр Козлікаў, Фяўроння Захараўна).
Неабходна запісаць у табліцу рысы характару, якія адпавядаюць герою. Выбар абгрунтоўваецца вуснымі разважанымі.

Рысы характару: прынцыповасць, сквапнасць, таварыскасць, эгаізм, чэрстваць, дабрыня, карыслінасць, працавітасць, спагадлівасць, годнасць, крывадушнасць, гордасць, жорсткасць, бесчалавечнасць, чуласць, высакароднасць.

Заўвага: а) значэнне незразумелых слоў вучні могуць паглядзець у тлумачальным слоўніку; б) можна дапісаць і іншыя рысы характару.

5. Асэнсаванне ідэі твора.

На дошцы запісаны выразы ў два слупкі (злева — выказванні старажытных філосафаў, паэтаў; справа — запаветы з Бібліі). Настаўнік прапануе вучням уважліва іх прачытаць,

знайсці ўжо знаёмы выраз і адказаць на пытанні:

Якое дачыненне могуць мець гэтыя выразы да...

а) зместу;
б) вобразаў;
в) тэмы;
г) ідэі.

На аснове выказванняў вучні абгрунтоўваюць свае думкі пра адносіны ў сям'і, пра тое, якімі маральнымі прынцыпамі варта кіравацца.

VI. Рэфлексія.

Вучням прапануецца адказаць на наступныя пытанні:

Што здзівіла на ўроку?
Што запомнілася з сённяшняга ўрока?

Якая форма работы на ўроку спадабалася найбольш?

Удзел вучняў у занятках. Адметна, што выказваліся ўсе, нават тыя, хто звычайна не вельмі актыўны. Было відаць, што твор закрануў і прымусяў задумацца. Галоўнае, што хацелася атрымаць ад гэтага ўрока, — разумець, што паводзіць сябе так, як героі твора, — бесчалавечна і недаравальна.

Вынікі. На занятках былі створаны ўмовы для развіцця ўмення характарызаваць вобразы-персанажы, выяўляць ідэяна-мастацкі змест п'есы праз аналіз канфлікту, які ляжыць у аснове дзеяння.

Юрый КАЛОША, настаўнік беларускай мовы і літаратуры Воўпаўскай сярэдняй школы Ваўкавыскага раёна

АДМЕТНЫЯ ВЫСТАЎКІ СНЕЖНЯ:

як правесці святы з карысцю для розуму і з радасцю для душы?

Нацыянальны мастацкі музей Рэспублікі Беларусь

1 Выстаўка «Аголенія пачуцці. Сакральны сэнс» звяртае да творчай спадчыны Уладзіміра Кожуха.

Выдатны жывапісец больш чым год таму заўчасна пайшоў з жыцця. Сёлета яму б споўнілася 65. Пра тое, што ён паспеў, у чым быў дасканалы і якім чынам мог бы ўзбагаціць мастацтва нашай краіны, дазваляе разважаць рэтраспектыўная выстаўка, дзе прадстаўлены знакавыя творы аўтара, прысвечаныя сацыяльнай тэматыцы, тэме вайны, нацыянальнага адраджэння, беларускім краявідам, вобразу Мастака і яго Музы... Тэматычныя карціны, пейзажы, наюрморты, партрэты... Уладзімір Кожух, у якім бы жанры ні працаваў ці што б ні займала яго творчую ўвагу, быў глыбока нацыянальным мастаком са сваім адметным філасофскім бачаннем свету.

У экспазіцыйнай прасторы размясціліся творы Уладзіміра Кожуха 1980—2010-х гадоў з фонду Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь, Нацыянальнага цэнтра сучасных мастацтваў Рэспублікі Беларусь, шэрагу беларускіх музеяў, з фонду Беларускага саюза мастакоў, карпаратыўнай калекцыі ААТ «Прыёрбанк», прыватных збораў і калекцыі сям'і. Выстаўка стала данінай памяці і павагі таленту мастака з боку калег, сяброў, родных, аматараў мастацтва. У рамках адкрыцця выстаўкі ў Нацыянальным мастацкім музеі Беларусі прадстаўлена кніга «Уладзімір Кожух» (аўтар тэксту і складальнік У. І. Пракапоў) з серыі «Славутыя мастакі Беларусі» (сумесны праект Нацыянальнага мастацкага музея Рэспублікі Беларусь і выдавецтва «Беларусь»). Выстаўка будзе працаваць амаль да сярэдзіны студзеня, але выданне застанеца і да яго можна звярнуцца ў любы час.

Галерэя «Беларт»

2 Алесь Суша ў праекце «Мой сад» прадстаўляе каля 25 новых жывапісных палотнаў. Большасць твораў — пейзажы, напісаныя падчас шматлікіх пленэраў у розных кутках Беларусі, што перададзена ў асаблівай творчай манеры: розныя адметныя краявіды падкрэслены праз аўтарскую экспрэсію. Гэта не дакладны паказ мясцовасцяў, а іх адчуванне, не спроба паўтарыць прыроду, а жаданне ёю натхніцца. Не варта тут думаць пра дакладнасць і літаральнае падабенства, бо разлік на такую ж экспрэсію глядацкага ўспрымання, на ўключэнне падсвядомасці, што дапамагае сінтэзаваць вобраз, закладзены мастаком. Разлік на эмоцыю, якая нараджаецца не столькі дзякуючы пазнанай натуре, а праз колеры і іх спалучэнні. Разлік на чалавека, які глядзіць і гатовы ўключацца ў своеасаблівую гульню з аўтарам, асабліва ў дачыненні да яго фігуратыўных твораў. Можна паспець уключыцца ў гэты своеасаблівы дыялог: выстаўка «Мой сад» будзе працаваць да 26 снежня.

Алесь Суша вучыўся ў мастацкай школе імя Івана Ахрэмчыка, пасля — на аддзяленні манументальна-дэкаратыўнага мастацтва Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў. Лаўрэат прэміі Прэзідэнта Беларусі «За духоўнае адраджэнне» — за мазаічнае афармленне капліцы ў гонар іконы «Знаменне Прасвятой Багародзіцы» ў комплексе памяці ахвяр Першай сусветнай вайны ў Мінску. Удзельнік шматлікіх выставак за межамі Беларусі. Карціны Алеся Сушы выстаўляліся на таргах аўкцыённага дома Christie's у Лондане. Творы мастака ўпрыгожваюць Палац Незалежнасці і Нацыянальную бібліятэку Беларусі.

Палац Румянцавых і Паскевічаў (г. Гомель)

3 «Белая казка... Зіма беларуская...» — сцвярджае жывапісец Віктар Барабанцаў і мае рацыю: выстаўку з такой назвай можна наведаць у Гомелі з 7 снежня да 13 студзеня. Гэты горад — радзіма мастака. А пра землякоў і сваю радзіму хочацца выказацца адмыслова, паказаўшы яе асаблівасць і непаўторнасць. Зімовы час, на думку аўтара, стварае такія магчымасці найлепшым чынам. Таму вялікая частка экспазіцыі паказвае Беларусь зімовую, якая вабіць, прапануе адчуць цішыню марознага паветра і крохкасць бялуткага снежнага покрыва: шпацыр па вулках гэтай парой дазваляе паглыбляцца ўнутр сябе і разважаць пра асаблівую цеплыню радзімы. Яна не залежыць ад пары года, яна ахінае колеравай густоўнасцю ў розныя часы і сагравае адчуваннем асаблівай — сваёй — прыгажосці, здольнасцю ствараць казачныя настроі. Яшчэ і таму, што дорыць для гэтага багата нагод, напрыклад, у святочныя дні. Якая ж зіма баз Калядаў? Якое б ні было на двары стагоддзе, тлумачыць беларусам сутнасць гэтага свята не трэба. Віктар Барабанцаў і не тлумачыць, ён імкнецца перадаць атмасферу, адлюстроўвае тэма сімвалы, што маюць сакральны сэнс не толькі для асобнага рэгіёна, але і наогул для Беларусі.

Віктар Барабанцаў скончыў Мінскае мастацкае вучылішча, Беларускі дзяржаўны тэатральна-мастацкі інстытут (у 1978 г.). Творы мастака дэманстраваліся ў многіх краінах свету: Бельгіі, Швецыі, Грэцыі, Нідэрландах, ЗША і інш. Яго фрэскі і мазаікі ўпрыгожваюць храмы Беларусі і Польшчы.

Выстаўка «Белая казка...» дазваляе праз цеплыню адчуванняў мастацкіх твораў (як ні дзіўна, зімовых) увайсці ў свет, асабліва дарагі для мастака, убачыць найбліжэйшыя святы праз любоў да радзімы.

Мастацкая галерэя «Універсітэт культуры»

4 Персанальная выстаўка «Я і мой час» беларускага скульптара Дзмітрыя Аганавы адметная тым, што ў работах аўтар спалучае бронзу, камень і шкло. Гэта не толькі пашырыла мастацкія магчымасці скульптара, але і дазволіла больш глыбока пайсці ў разважанні пра арганізацыю Свету. Як у ім спалучаюцца розныя стыхі, формы, матэрыялы, так і ў работах скульптара адчуваецца жаданне знайсці ўласныя адказы на адвечныя пытанні аб светабудове, гісторыі цывілізацыі і чалавечай сутнасці. Творца спрабуе даць ім сучасную трактоўку. Філософ і майстар, ён праз асаблівую пластычнасць у працы адлюстроўвае свае развагі пра сэнс жыцця. Што дае спалучэнне розных матэрыялаў, жаданне скарыць іх і падпарадкаваць сваёй аўтарскай волі? Ці не ўдалы гэты спосаб праілюстраваць праблемы міжкультурнага дыялогу, што ішоў праз усю гісторыю чалавецтва і асабліва актуальны цяпер? І мастацтва заўсёды ішло поруч, было адным са спосабаў яго рэалізацыі: у аповедах пра асобныя культуры і іх агульныя рысы. Ці не таму творы Дзмітрыя Аганавы прыцягваюць увагу спецыялістаў і знаўцаў мастацтва ў Беларусі і за межамі. Нездарма выпускнік Мінскага мастацкага вучылішча імя А. Глебава і Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў па спецыяльнасці «скульптура» неаднаразова станавіўся лаўрэатам і дыпламантам міжнародных і айчынных конкурсаў.

Але пра тое, што сур'ёзныя тэмы могуць быць увасоблены адначасова творца і прыгожа, здагадваюцца не ўсе. Выстаўка ўразіць аматараў мастацтва і ў той жа час можа стаць уводзімай у філасофію для далёкіх ад «замарочак» людзей: усё адно давядзецца выйсці на ўласныя разважанні, калі і не пра сутнасць светабудовы, то пра здольнасці мастацтва дакладна.

Нацыянальны гістарычны музей Беларусі

5 Выстаўка тэатральных касцюмаў — гэта сустрэча адразу з некалькімі відамі мастацтва. З аднаго боку, мы бачым тэатр з яго непараўнальнымі магчымасцямі ствараць вандроўкі ў розныя часы, эпохі, краіны. З другога боку, усё адно будзем захапляцца айчыннымі майстрамі, вартымі таго, каб на іх работы глядзелі не толькі ў тэатры. Напрыклад, на касцюмы, створаныя ў 1981—2018-я гады з калекцыі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра. Мужчынскія і жаночыя тэатральныя касцюмы да спектакляў розных гадоў спрацауюць асаблівым інтэрактывам для тэатраляў: ці пазнаюць камзол Андрэя Туманскага з апэрэты Мікалая Стрэльнікава «Халопка», сукенку Соф'і Гальшанскай з мюзікла Уладзіміра Кандрусевіча «Соф'я Гальшанская», камзол Энрыка з апэрэты Іагана Штраўса «Ноч у Венецыі» ды нават мундзір Напалеона з апэрэты Оскара Штраўса «Капялюш Напалеона» і г. д... Усё гэтае багацце ўбораў падмацаванае афішамі і праграмкамі з архіва тэатра. У нейкім сэнсе гэта свет, які раскрывае таямніцы тэатра: у экспазіцыі 10 касцюмаў, а таксама мілья дробязі — капялюшыкі, маскі, вееры. Усё, што выкарыстоўваецца і цяпер: гэтыя спектаклі ідуць на сцэне.

Выстаўка тэатральных касцюмаў 1981—2018 гадоў з калекцыі Беларускага дзяржаўнага акадэмічнага музычнага тэатра будзе працаваць па 7 студзеня і стане цудоўнай магчымасцю адчуць атмасферу непаўторнага свята далучэння да чароўнага свету апэрэт і мюзіклаў. За час існавання гэтага тэатра на яго сцэне было пастаўлена больш за 150 спектакляў. Таму выстаўка можа стаць толькі пачаткам знаёмства з яго героямі і строямі, у якім мы іх бачым.

Балетныя гісторыі. Ілзэ

Балерына, актрыса тэатра і кіно, тэлеведучая, народная артыстка Расіі Ілзэ Ліепа сёлета станавілася госцяй Вялікага тэатра Беларусі. Праграма, у якой былі прадстаўлены жамчужныя сусветнага балетнага мастацтва і дзе вялікія лёсы тэатральнага мастацтва пераплятаюцца з жыццём самой артысткі, дае адчуванне, што ёсць балет.

— Ілзэ, вы выраслі ў тэатральнай сям’і. Атрымаўшы выхаванне ў атмасферы творчасці, дзіця абавязкова ідзе па слядах бацькоў?

— У нашым выпадку гэта адбылося выключна шляхам любові, якую мы бачылі і адчувалі: бацька проста самааддана любіў прафесію, бачыў у ёй творчасць, дзіўную магчымасць самарэалізацыі, пры гэтым разумеў, што рэалізавацца можна, не абавязкова будучы першым прэм’ерам ці прымай тэатра, але нават танцуючы нейкія невялікія партыі. Галоўнае — любіць сваю справу, свой кавалачак адпрацоўваць так, каб цябе лічылі лепшым, каб гэта давала радасць, прыносіла задавальненне і вялікае цікавае жыццё.

— Ваш бацька Марыс Ліепа таксама выходзіў у акцёрскай сям’і?

— Бабуля вельмі любіла балет, не прапускала ніводнай прэм’еры, дзядуля спяваў у Рыжскім хоры, сярод іх сяброў было шмат артыстаў, людзей мастацтва, у тым ліку дырэктар Рыжскага харэаграфічнага вучылішча. Ён і прапанаваў маім бабулі з дзядулем прывесці маленькага Марыса ў вучэльню, каб гэты досыць кволы хлапчук набраўся моцы, а далей, як сказаў дырэктар, паглядзім... Мае рацыю Міхаіл Барышнікаў: «Балет — гэта цяжкая праца для сапраўдных хлопцаў». Цяпер, на жаль, прэстыж прафесіі падае. І людзі неспрактываныя думаюць, што класічны танец — гэта не вельмі важна, хоць гэта абсалютна не так. Руская школа балета, з якой, уласна кажучы, вырасла і беларуская, — гэта, перш за ўсё, моцная школа мужчынскага танца.

— Што вы адчувалі, калі бачылі бацькоў на сцэне, на экране?

— Гэта здавалася натуральным. Наша кватэра знаходзілася роўна пасярэдзіне прамой, якая злучае Маскоўскі драматычны тэатр імя Пушкіна, у якім працавала мама, і Вялікі тэатр. Таму мы часта бывалі за заслонай і аднаго тэатра, і другога. Спачатку да мамы нават было прасцей прайсці, на прахадной ведалі, што мы дзеці Маргарыты Жыгуновой. Яна іграла на сцэне, але не так, як магла б, не ў поўную сілу. Сваёй кар’ерай яна ахвяравала дзеля сям’і, таму што быць маці дваіх дзяцей-пагодкаў, быць жонкай такой зоркі і адначасова суперзапатрабаванай актрысай — вельмі цяжка.

Мы разумелі, што наш бацька чалавек незвычайны, і калі ён выходзіў на сцэну, не маглі не адчуць яго неверагодны дар пераўвасалення. Па-за тэатрам ён валодаў прыроджаным пачуццём стылю, элегантнасці. Распавядаюць, што калі падчас вучобы ў харэаграфічнай вучэльні ён прыехаў стажыравацца ў Маскву ў клас Аляксандра Іванавіча Тарасова, то ўжо тады выглядаў як замежнік. А што казаць пра той час, калі ён стаў прэм’ерам Вялікага тэатра... Ён першы пачаў насіць футравае паліто, і гэта было вельмі важна ў яго варыянце.

— У адным з інтэрв’ю вы расказвалі, што Андрэй заўсёды вас апекаваў на правах старэйшага брата. Вы ніколі не сварыліся ў дзяцінстве?

— Вядома, мы сварыліся, лаяліся, нават біліся.

— І вы разам паступілі ў вучэльню?

— Так атрымалася, што мы апынуліся ў адным класе. Я пайшла ў школу на год раней, а брат застаўся на другі, таму што прыхварэў. І ў вучылішчы мы былі разам. Мне не вельмі пашанцавала з першымі педагогамі, але затое выпускалася я, Ніна Ананіяшвілі і яшчэ некалькі дзяўчынак у цудоўнага педагога Наталлі Віктараўны Золатавай. Яна вельмі дакладна патлумачыла нам сутнасць прафесіі, сур’ёзнасць стаўлення да яе. З аднаго боку, яна выяўляла неверагодную строгасць на занятках і вучыла нас засяроджванню на прафесіі. Мы не маглі сабе дазволіць нафарбаваць вейкі, прыйсці з нейкімі пірсценкамі ці ўпрыгожваннямі. З іншага боку, яна разы два ў год запрашала нас да сябе дадому на пачастунак, гарбату, і гэта было незабыўна, таму што вечар поўніўся

апавадненнямі пра мастацтва, гісторыямі з яе ўласнага творчага жыцця.

— Пасля вучылішча вы разам з Андрэсам пачалі працу ў тэатры. Ці адрозніваецца Вялікі тэатр таго часу ад Вялікага цяпершняга?

— Вялікі тэатр для мяне падзяліў на «да» і «пасля» рамонт, рэканструкцыі. І не толькі таму, што трупа часова пазбавілася галоўнай сцэны, а таму, што ўвайшла ў іншую старонку, у іншы тэатр, з іншымі законамі. Нават не ў тым справа, горш гэта ці лепш, а проста гэта зусім

іншая гісторыя. Той тэатр, які мы ведаем, у якім мы выраслі, уладкаваны па традыцыйных законах, калі сцэну абдымалі паверхі, дзе кіпела жыццё розных калектываў; у тым тэатры балет сустракаўся з операй на ўзроўні рэпетыцыйнай прасторы і не толькі — на ўзроўні буфетаў, калідораў і г. д. Артысты пакалення майго бацькі актыўна кантактавалі. Я памятаю яго сустрэчы, калі я была маленькая, з Аленай Васільеўнай Абрацовай, з Яўгенам Яўгенавічам Несцяранкам, Уладзімірам Андрэвічам Атлантавым. І гэта было вельмі цікава. Думаю, гэта ўзаемна ўзбагачала, яны хадзілі на спектаклі адзін аднаго, ведалі, што адбываецца ў тэатры. Цяпер зусім іншае жыццё, хоць бы з прычыны таго, што будынак Вялікага тэатра не дае перасякацца цэхам адзін з адным.

— Хто з балетных асоб зрабіў на вас глыбокае ўражанне?

— З тых, каго я бачыла на сцэне, безумоўна, Уладзімір Васільеў і Кацярына Максімава. У іх выкананні мы з братам захоплены глядзелі знакамты балет Марыса Бежара «Рамэа і Юлія», які стаў дасканалым узрушэннем для нас з Андрэсам. Неверагодным калісьці адкрыццём сталі для мяне спектаклі «Кармэн-сюіта» і «Пагібель Ружы» з удзелам Маі Міхайлаўны Плісецкай, дзе яна танцавала з Аляксандрам Гадуновым. Я шмат разоў бачыла на сцэне бацьку і разумела, што такое велізарны акцёрскі дар у мужчынскай інтэрпрэтацыі. Але калі ўбачыла такі ж магутны талент у жаночым абліччы, зразумела, што для мяне ў нашай прафесіі важней за ўсё — танцаваць так, каб глядач не заўважаў, што ты размаўляеш мовай цела, каб ён успрымаў тваё дзейства на сцэне як драматычны распев, тэатральную гісторыю.

— Вы ўзялі актыўны ўдзел у стварэнні праекта Андрэса Ліепы «Рускія сезоны XXI стагоддзя».

— Андрэй падарыў мне цікавы новы рэпертуар, які я з велізарным задавальненнем выконваю і які вельмі падыходзіць маёй індывідуальнасці. З аднаго боку, гэта незвычайнае творчае ўзбагачэнне, а з другога, — уваходзячы ў праекты брата, я гарантую яму нейкую частку, за якую ён можа быць спакойны, ведаючы, што гэта будзе зроблена годна. Гэта і «Сіні бог», і «Балеро», і «Клеопатра». Калі мы рабілі «Шахэразаду», хварэлі Ідай Рубінштэйн, яе індывідуальнасцю, асобай. І нават адну сваю рускую сяброўку, якая шмат гадоў жыве ў Францыі, я захапіла гэтай тэмай. Яна карпатліва збірала ўнікальныя звесткі пра жыццё знакамітай танцоркі, сабрала дзіўныя эпізоды жыцця і напісала вялікую работу пра яе. Сяброўка сустракалася і перапісвалася з

цікавымі асобамі, у тым ліку з членамі сям’і Уолтара Гінеса, які быў каханым Іды шмат гадоў. Гэтая цікавасць прывяла нас да стварэння спектакля «Клеопатра — Іда Рубінштэйн».

— Праз 10 гадоў пасля заканчэння харэаграфічнага вучылішча, працуючы ў Вялікім тэатры Расіі, вы паступілі ў ГІТІС, шмат здымаліся ў кіно і ігралі ў драматычным тэатры. І не проста герань, а каралеўскія ролі — Марыю Сцюарт, Кацярыну Вялікую. Знайшлі сябе ў драматычным мастацтве?

— Я стараюся пазбягаць адмоўных роляў, але, тым не менш, у любой герані спрабую знайсці нешта, што дапаможа яе зразумець у момант выбару, перад якім яна аказваецца па задумцы аўтараў. Я сапраўды іграла Марыю Сцюарт у вельмі цікавай п’есе Людмілы Разумоўскай, дзе маёй партнёркай (Лізаветаў) была Святлана Кручкова. Гэта быў вельмі цікавы праект, які мяне і падштурхнуў выйсці на сцэну драматычнага тэатра. Матэрыял мне так спадабаўся, што захацелася пераадолець немалы шлях ад балета да драмы з усведамленнем таго, што гэта зусім іншая прафесія, якой трэба вучыцца. Маім рэжысёрам быў педагог Уладзімір Іваноў, які і ўвёў у драматычную прафесію. Я вельмі яму ўдзячная, што існавала ў ёй не па-аматарску. А праз некалькі гадоў я атрымала прапанову станцаваць каралеву Лізавету. Значна пазней, падчас гастроляў у Лондане, я вырашыла наведваць Вестмінстэрскае абацтва, каб ускласці кветкі каралеве Марыі і каралеве Лізавете. Аказалася, што гэта забаронена, таксама як і фатаграфавання. Але я ўсё ж вырашылася падысці да ахоўнікаў і папрасіць дазвол зрабіць і тое, і другое. Факт, што я іграла абедзвюх каралеў у тэатры, на супрацоўнікаў зрабіў уражанне — яны спынілі чаргу, дазволілі сфатаграфавання і ўскласці кветкі.

— У кіно вы першы раз з’явіліся ў пачатку 1980-х у фільме пра Ламаносава. Наколькі мастацтва кіно адрозніваецца ад мастацтва тэатра? Якая роля ў кіно запамнілася?

— Балет — гэта адна псіхафізіка, драматычны тэатр, кіно — зусім іншая. Не магу сказаць, што ў кіно адчуваю сябе як рыба ў вадзе. Але калі са мной працуюць рэжысёры, якія даюць упэўненасць і вядуць, гэта цікава. Мая першая праца ў кіно — фільм па творы Аляксандра Грына «Бліскучы свет». А самая запамінальная кінароля, напэўна, — у фільме «Міхаіла Ламаносаў», які да гэтага часу глядзіцца сучасна. Рэжысёр фільма Аляксандр Прошкін быў маім настаўнікам і вельмі верыў у мяне. Запомнілася, як ён пацешна ўгаворваў іграць узроставаю ролю Лізаветы Андрэўны, жонкі Ламаносава. Я спачатку вельмі не хацела, аднак мы зрабілі пробы. А затым ён прыйшоў і сказаў: «Ведаеш, я павінен цябе зазмуціць: атрымалася добра!» Я яму да гэтага часу вельмі ўдзячная за такую цікавую працу.

— Сёння Ілзэ Ліепа — мастацкі кіраўнік некалькіх балетных школ-студый, у якіх займаюцца дзеці з паўтара гадоў. А таксама вы заснавалі Дабрачыннага фонду, які спрыяе развіццю харэаграфічнага мастацтва. Як узніклі гэтыя праекты?

— Наш «Фонд культуры дзецям» займаецца праектамі для дзяцей і ў імя дзяцей. Гэта наш агульны праект з Марыяй Субатоўскай, гэтак жа, як і школы балета ў Маскве і Пецяярбургу. Летам у Пецяярбургу адбыўся выпускны канцэрт нашай пецяярбургскай школы, якая існуе ўжо два гады ў акадэміі Алены Васільеўны Абрацовай. Мы паказвалі вялікі балет «Мая Паўлава» на сцэне Эрмітажнага тэатра. У ім узялі ўдзел 130 дзяцей, выходзілі на сцэну і самыя маленькія, трохгадовыя. У маскоўскай школе мы ставілі «Прыгажуню, якая спіць». У нас было некалькі Аўрор, і ў тым ліку мая дачка Надзюша. А я, іграючы ў гэтым спектаклі маму Каралеву, вядома, вельмі хвалявалася за дачку, якая ўпершыню выконвала класічную варыяцыю на сцэне...

— Як з’явіліся ваша кніга «Тэатральныя казкі»?

— Неяк рэдактар газеты нашай балетнай школы папрасіў мяне да Нараджэння Хрыстовага напісаць казку. Гэта захапіла. Так з’явіліся «Тэатральныя казкі». У іх — мая настальгія і любоў да тэатра, які я ведаю з пяці гадоў, калі ўпершыню села на высокае крэселка і мяне пачалі рыхтаваць да першай ролі сына мадам Батэрафляй. І тэатр, з яго пахамі грыміровачнага цэха, касцюмернай, з вобліскам калідораў, з таямнічай прасторай пад сцэнай, дзе раней можна было праходзіць і бачыць сцэнічныя механізмы... У іх любоў да тэатра, якая суправаджае мяне ўсё жыццё.

Вольга САВІЦКАЯ

ЭКРАННЫ ПАРТРЭТ: ЭВАЛЮЦЫЯ ЖАНРУ І СТЫЛЮ

Кананічны вобраз станоўчага героя, здавалася, адышоў у самым пачатку перыяду перабудовы. Рабочыя, калгаснікі, будаўнікі, наогул былыя перадавікі зніклі з экрана ў партрэтна-персанальным паказе. Яны з'яўляліся ў стужках пачатку 90-х у асноўным як частка агульнага натоўпу («Хроніка часоў перабудовы і галаснасці», «Плошча»), і, магчыма, патрэбен час, каб кінадакументалісты звярнуліся да іх на новым канцэптуальным і вобразным вітку.

Кінапартрэты, якія былі самым распаўсюджаным жанрам у неігравым кіно, звычайна класіфікавалі па прафесійных адзнаках. У дзевяностых, калі дакументальны кінамаатограф амаль адмовіўся ад стварэння кінапартрэтаў па «цэхах» прыкметах, на экране засталіся толькі ўрачы і прадстаўнікі творчых прафесій. Пры ўсёй вонкавай агульнасці прыкмет вылучэння чалавека па прафесійнай прыналежнасці менавіта медыцынская і творчая вызначалі выхад на шырокае кола маральных, філасофскіх і псіхалагічных пытанняў. У партрэтнай галерэі неігравага кіно з'явіліся і іншыя групы герояў, канцэптуальна аб'яднаныя па прынцыпова іншых для айчыннага экрана прыкметах. Пры іх стварэнні аўтараў цікавіў не толькі першы знешні пласт.

З'яўленне шэрагу стужак, героямі якіх сталі старыя людзі, сведчыла аб працягу пэўнай традыцыі адыходу ад экраннай аднатыпнасці ў нацыянальным кінамаатографе, які пачаўся ў 70-х («96-я восень» В. Дашука, «Гудзёлка» А. Канеўскага, «Гэтыя незразумелыя старыя людзі» І. і П. Пікманаў). Менавіта ў іх фільмах, таксама як і ў стужцы В. Рыбарава «Тонежскія бабы», на экране былі прадстаўлены не ўніфікаваныя, а нацыянальныя характары — носьбіты нацыянальнага архетыпу. Пачынаючы з 90-х гг. кінадакументалісты, асабліва тыя, хто працаваў у тэлевізійным і відэакіно, пачалі актыўна эксплуатаваць гэтую тэму і здымаць старых людзей, таму што іх арганічнасць і непасрэднасць паводзін у кадры надавалі фільмам займальнасць і выразнасць, але большасць стужак так і засталіся на ўзроўні фіксацыі характару. У іншым канцэптуальным і стылістычным ключы былі створаны кінастужкі С. Пятроўскага «Ой, лятала шэра перапёлка» (сцэнарыст Р. Барадулін, 1993), «Хутар» (сцэнарыст У. Халіп, 1994), «Забароўна» (сцэнарыст Р. Барадулін, 1995), «Апошні човен» (1996). На невялікім экранным матэрыяле рэжысёр не проста прадставіў народныя і арыгінальныя характары. Менавіта фільмы Пятроўскага адкрылі новую міфалогію ў распрацоўцы гэтай тэматыкі.

Героямі стужак «Хутар» і «Забароўна» сталі старыя адзінокія людзі, якія дажывалі свой век на вёсцы, і кінамаатографісты на ўсё здымачны перыяд сталі іх адзінымі суразмоўцамі. Фільмы «Хутар» і «Ой, лятала шэра перапёлка» створаны ў жанравай мадэлі кінапартрэта. Фільм «Ой, лятала шэра перапёлка» прадставіў партрэт сельскай жанчыны — самабытнай спявачкі Мар'і Рыгораўны Трафімавай. Стужка пабудавана на працяглым кіназіранні за гераіняй з уключэннем яе маналогаў і разважанняў. Яе любімы твор «Ой, лятала шэра перапёлка» гучаў у фільме на фоне розных пейзажаў — летніх, зімовых, вясенніх. Рэжысура Пятроўскага, які быў высокапрафесійным аператарам, адштурхоўвалася ад выяўленчага візуальнага вырашэння. Прырода ў фільме была быццам прадстаўлена вачыма гераіні, якая па-сялянскі мудра, філасафічна ўспрымала змены ў наваколлі і сваім асабістым жыццём.

Далікатна, пластычнымі сродкамі пададзена ў фільме тэма жаночай адзіночаты. У пачатку карціны пасля снежных пейза-

жаў з іх касмічнасцю ў поўнай цемры на экране высвечваўся прыгожы мудры твар жанчыны, якая спрабавала распаліць святло. Чаргаванне цёмных кадраў з буйнымі планами рук гераіні, прадметамі быту і яе маналагам, які звычайна звернуты «ў нікуды», па-мастацку дакладна перадавалі атмасферу адзіночаты. Фільм прадставіў жанчыну, якая шмат гадоў праводзіць у адзіноце і да позняй ночы і раніцай сядзіць ля акна з роздумамі пра жыццё. У карціне ёсць сугучча беднага побыту і ўзвышанага строю думак і роздумаў. Падрабязна паказаны штотдзённы сялянскі побыт, у якім усё проста, будзёна і натуральна — са складаннем дроў, клопатамі на кухні, распальваннем печы. Пры ўсёй трагічнасці існавання гэтага штотдзённага жыцця аўтары не засяроджваліся на паказе яго сумных бакоў. Асаблівую інтанацыю ў карціну ўносіла жыццядаснасць гераіні, яе мова, якая ўражвала гумарам і трапнасцю.

У фільме С. Пятроўскага «Хутар» — таксама характар арыгінальны, індывідуальны і адначасова тыповы прадстаўніцы пэўнага сацыяльнага асяроддзя, на чым лёсе адлюстравалася айчынная гісторыя. Хаця ў абодвух фільмах прагучала шмат горкіх слоў, яны — аб сіле мудрасці цэласнага жыцця. Гераіня фільма «Хутар» сялянка Леакадзія Ермалёнак з хутара Рацёны, што на Браслаўшчыне, была падобная на Мар'ю Трафімаву не толькі акалічнасцямі жыцця, талентам

Кадр з фільма «Тонежскія бабы».

і арганічнасцю існавання. Фільмы аб гэтых незвычайных сельскіх жанчынах аб'яднала аўтарская інтанацыя і абраны метады паказу рэальнасці. У фільме «Хутар» галоўную змястоўную і вобразную ролю выконвае выяўленчы рад. Жыццё таленавітай ткачы Леакадзіі Ермалёнак таксама паказана метадамі кіназірання за яе звычайнымі будзённымі клопатамі. На экране гераіня жала пшаніцу, выступала ў ролі арагата, «размаўляла» з канём і пеўнем, знаходзячы да кожнай істоты асабістыя ласкавыя словы. Гукавы фон карціны складваўся з яе вобразных трапных слоў і натуральных гукаў асяроддзя.

Чаргаванне працяглых буйных планаў партрэтаў з агульнымі планами паэтычна знятай прыроды і наваколля надало фільмам асаблівы шчымы настрой — развітання з людзьмі, прадстаўнікамі адыходзячага пакалення. Калегі рэжысёра вызначылі гэтыя экранныя работы як «іншае ўспрымання свету, ад якога мы адвыклі ў сваёй агрэсіі. На экране прадстаўлены беларускі характар — з усім светам у ладзе».

Фільм «Забароўна» стаў калектыўным кінапартрэтам жыхароў вёскі Забароўна на Ушаччыне. Аўтары засяродзіліся на тэме трагічнага лёсу жыхароў сяла, якое назвалі сялом-могілкамі: у кожнага дома ў гэтай вёсцы стаяць крыжы на могілках, якія засталіся пасля вайны. Драматызм існавання людзей з іх трагічным лёсам стаў галоўнай тэмай фільма. Драматургію стужкі складалі маналогі пра-

перажытае, і ў гэтым сэнсе стужка прадоўжыла традыцыю фільмаў-споведзяў В. Дашука і тэндэнцыю айчыннага кінамаатографа ўзнаўлення калектыўнай памяці народа. У фільм увайшлі не толькі споведзі герояў, але і падрабязны паказ іх жыцця, часткай якога стаў гэты штотдзённы догляд за могілкамі.

Фільм зняты ў чорна-белай графічнай стылістыцы. Галоўную сэнсавую нагрукку ўзяў на сябе вербальны рад. Прырода, што было незвычайна для Пятроўскага, майстра вытанчаных пейзажных кадраў, была паказана ў сваёй жорсткай натуральнасці. Яна не толькі адыгрывае ролю фону, на якім адбыліся невыснова трагічныя падзеі расстрэлу бязвінных людзей. Асаблівую ролю адыгралі ў фільме шматлікія кадры вады. Яна набывала таксама сімвалічны вобраз люстэрка, у якім адбівалася і праламлялася трагічнае быццё народа.

Героі Пятроўскага пражылі складанае і нават трагічнае жыццё, тым не менш яго фільмы — аб велічы надзённага і сіле мудрасці цэласнага жыцця.

Герой стужкі «Помнік», якую таксама зняў былы аператар Ю. Гарулёў, жыў у вёсцы і належаў да звычайных людзей — тых, хто знаходзіцца побач. Толькі ў фільме яны паўстаюць крыху іншымі — узбуджана, выразна, у галоўных выяўленнях духоўнасці асобы. Экранныя аповеды прабылога лесніка Аляксея Балюка з вёскі Мокрая Дуброва месцамі інтанацыйна нагадвае сентыментальны лубок. Але гэта нягучная, зробленая без знешніх вытанчанасцяў работа працягнула тэндэнцыю даследавання чалавека на экране ў адвечных траекторыях жыцця і смерці. Падобна героям «96-й восені» і «Гудзёлкі», герой фільма таксама падрыхтаваўся да смерці і сам зрабіў сабе помнік. Аўтары (сцэнарыст В. Ільянкоў) пазбягалі знешніх акцэнтаў на асобнай унікальнасці свайго героя з яго непасрэднымі і шчырымі паводзінамі ў кадры. На экране прадстаўлены народны характар у маральна-філасофскім ракурсе ў адносінах да такіх важкіх тэм, як смерць і ад-

казнасць за ўласнае жыццё.

Герой стужкі, шмат гадоў таму атрымаўшы анкалагічны дыягназ, успрымаў жыццё як бясконцы працяг пакаленняў. Дзесяцігоддзямі Балюк даглядаў могілкі рускіх і нямецкіх воінаў, загінулых у 1915 годзе ў часы Першай сусветнай вайны, — ён сам зрабіў помнік і кожны год высаджвае ў гэтых месцах дубкі.

Веліч надзённага і чалавечая індывідуальнасць вызначае тую дамінанту, з якой Гарулёў падыходзіць да асоб герояў сваіх стужак. У 1990 годзе Ю. Гарулёў зняў у якасці рэжысёра сваю першую работу «Выпадак з практыкі» (аўтар сцэнарыя І. Дзям'янава). Невялікая нягучная стужка пра будні нейтраўматалагічнага аддзялення маленкай раённай бальніцы ў Мінскай раёне ўпершыню ўздымала шэраг этыка-філасофскіх пытанняў на «лакальным матэрыяле». Яны датычылі як уласна медыцынскіх прафесійных аспектаў, так і агульначалавечых. Драматургічна неаднародную структуру фільма складалі кадры кіназіранняў за складаным надзённым побытам «спінальнага» аддзялення і разважаннямі і маналагамі герояў стужкі — урачоў, санітарак і іх пацыентаў. Глядацка-цяжкую тэму існавання інвалідаў аўтары фільма нечакана для таго часу, калі ў яе асэнсаванні перавагу часцей аддавалі фізіялагічным аспектам, вырашылі паэтычнымі срод-

камі. Пазбягаючы «чарнухі» і пафасу, яны выказалі адносіны да герояў свайго фільма ў выяўленчым строі. Паэтычныя кадры незвычайна цяжкага існавання людзей, якія мудра і цяплява змагаліся за жыццё, сталі своеасаблівым гімнам іх мужнасці і дабрыві. Балюка, мастака Міхася М. Верамейчыка, які складае оперу для дзетак у сельскай школе і выходзіць іх духоўнымі нашчадкамі Агінскага (відэафільм «Вечар у паўночных Афінах» 1996), урачоў сельскай бальніцы для цяжкахворых («Выпадак з практыкі»), кардыёлага Ю. Астроўскага з калегамі з Беларускага НДІ кардыялогіі («Філасофскае аддзяленне», 2001), — усіх аб'ядноўвае ўспрымання жыцця ў духоўным аспекце.

Эпіграфам стужцы «Філасофскае аддзяленне» сталі словы Святога Аўгусціна: «Хто ўтрымаў бы чалавечы сэрца — хай пастаіць нерухомы і пачынае вечнасць, якая існуе нерухомы і не ведае ні мінулага, ні будучыні, указвае часу быць мінулым і будучыняй». Цытаванне тэкстаў духоўнага зместу, як і ўключэнне твораў жывапісу, можна лічыць спосабам, з якім аўтар вылучае галоўную ідэю сваіх стужак аб прымаце духоўнага і вечнасці маральных ісцін.

У стужцы «Маці міласэрная» (1997) эпіграфам стала прысвячэнне «тым, хто наперакор выпрабаванням і ганенням захаваў у Душы Веру, тым, хто дзеля Веры ахвяраваў жыццём». Гэтыя словы датычаць у першую чаргу асобы галоўнага героя, першага на Беларусі кардынала Казіміра Свёнтака.

Работа над гэтай стужкай, калі адлічваць тэрмін ад аўтарскай задумкі, заняла дзесяць гадоў. Рэжысёр прызнаваўся, што шмат разоў задаваў сабе пытанне: «Чаму так здарылася, што лёс мяне звёў з гэтым чалавекам, і я ішоў да яго рознымі незвычайнымі шляхамі... Гадоў дзесяць таму мы з Аркадзем Рудэрманам апынуліся ўпершыню ў Пінску і патрапілі ў касцёл на экскурсію. Нас уразіў ксёндз-экскурсавад. Адчувалася, што гэта чалавек высокаадукаваны і вельмі незалежны ў сваіх поглядах. Ад пінчан мы пачулі, што за служэнне Богу ён адбыў тэрмін на Калыме. Тады ўпершыню ў нас з Аркадзем з'явілася жаданне зняць фільм пра гэтага чалавека...».

Драматургію і стылістыку фільма вызначыў лёс і духоўнасць асобы Свёнтака. Асабістая маральная ўнікальнасць героя працягваецца як у традыцыйнай біяграфічнай лініі з лінейным аповедам, так і ў выяўленчай частцы стужкі. Жыццёвы шлях Свёнтака прадстаўлены праз непарыўную сувязь з гісторыяй шматгадовага складанага існавання ў свецкай краіне каталіцкіх храмаў і ўсіх святароў наогул. У стужцы ёсць кадры, напоўненыя неверагодным спалучэннем драматызму і святла, падобныя ўспамінам героя аб правядзенні таемства келіха ў лагерах. У фільме гэту гісторыю Свёнтак прахываў са слязмі на вачах пры праглядзе стужкі польскага рэжысёра С. Аўгусціна «Святар з Гулага», у якой ён упершыню раскажаў аб гэтым выпадку. У стужцы прагучалі расказы прыхаджан касцёла І. Каліноўскага, Ю. Крэпскай. За іх аповедамі, пазбаўленымі пафасу і заснаваным на рэальных фактах, падобна гісторыі пра туну біскупа Лазінскага і яе захавання ад улад, паўсталі ўласныя вобразы людзей, чыё жыццё праходзіла ў духоўных хрысціянскіх каардынатах. Драматургія фільма складаецца з мноства розных міні-навел, у якіх падрабязна паказана актыўная дзейнасць святара: правядзенне імшы, будаўніцтва Мінскага касцёла прасвятой Дзевы Марыі. Асобна вылучаюцца кадры маўклівага героя, для якога цішыня напоўнена адметным сэнсам. Менавіта яны адыгрываюць асаблівую сэнсавую ролю стужкі...

ПРАЗ НЕБА ПРОСІНЬ

(Нескарыстаны аптымізм меланхоліі — спадарожніцы штодзённага жыцця)

На сваёй струне

Ларыса СІМАКОВІЧ,
кампазітар

Павел Кухта.

Справы прыспешваюць.

Снежань вершыць вершнікам года і патрабуе завершанасці.

Пазыкі таўкуцца арганізаванай чарадой на памежжы раницы: каму пашанцуе раней упасці ў кошык выкананых спраў? Іх нецярпенне задае тэмпа апошнім дням, некрануты аптымізм новых жаданняў вытанцоўвае спалоханым абуджэннем: «Прыгожае, каліграфічна напісанае жаданне, абавязкова спраўдзіцца!»

А тут яшчэ мароз у памагатых.

Хуткая хада мінае драбнату.

Афішы яркай плямінай кідаюцца ў вочы. Іх змест, схоплены вострым позіркам, дачытваецца вогненнымі драматамі ў галаве. Змест адной прымусіў спыніцца. Спыніла неадпаведнасць. Перакос. Несуадзенне. Позірк вярнуўся да афішы разам з нагамі. Вочы чыталі, сэрца чула. Сэрца чула сваё, роднае. Роднае, забытае, кінутае галлём пад лаву...

Нешта наблізілася. Ціха, пяшчотна і асцярожна. Зайграла. Гучала гітара.

Ахінутая прывабнасцю пяшчоты, прыгажосць выцінала кшталт.

На афішы імя — Павел Кухта — адзін з лепшых гітарыстаў сучаснасці. Паводле сусветнай статыстыкі — у дзясятцы лепшых гітарыстаў свету.

Вось так «...Ад ускраін да цэнтру расстаўляем акцэнт, так сучасна-фацэтна з беларускім акцэнтам...» (Б.Жанчак)

Павел Кухта. Гэта ён — у выніку перамогі на прэстыжным міжнародным конкурсе ў Германіі ў г. Хайнсбергу і апярэдзіўшы 40 гітарыстаў з 28 краін свету, — атрымаў права на серыю сольных канцэртаў у Еўропе і іншых краінах.

Гэта ён — запісаў уласны кампакт-дыск на адной з самых вядомых канадскіх студый гуказапісу.

Гэта ён — у беларускай вёсцы Казловічы грае дзецям, якім не пашчасціла дагэтуль чуць, як гучыць гітара.

Гэта ён — сябрае з лепшымі гітарыстамі свету, ладзіць з імі новыя канцэртныя праграмы і ўласныя майстар-класы.

Гэта ён — з канцэрта на сцэне Малой залы імя Р. Шырмы восьмым снежаньскім днём.

Прыгажосць у руках стваральніка — палон. Рацыянальнае пакарліва здаецца. На палатне шэрай штодзённасці — залатое павуцінне. Залатаструнны звон. Вышытая нябесная рунь над спалоханым жыццём.

Павел Кухта — выключная з’ява ў сучасным выканальніцкім мастацтве.

Колькасць перамог і ўдзел у разнастайных міжнародных конкурсах і фестывалях, безліч узнагарод, запрашэнняў, выступаў на прэстыжных сцэнах Еўропы і іншых краін свету, прыязнасць вучняў-студэнтаў, створаныя гітарныя дуэты, «гітарнае» сяброўства не абцяжарылі душу фанабэрыствам, не сталі прычынай страты рэдкай у такіх акалічнасцях надзвычайнай чалавечай сціпласці. Побач з прафесійным майстэрствам сціпласць ператвараецца ў каштоўнасць, робіцца аб’ектам прыцягнення і ўвагі з боку тых, хто стаміўся ад пустой стракатасці і раздутай сцэнічнай нішчыміцы.

Сціпласць сцішанасцю поўная. Сцішанасць мношчыца пытаннямі. Пытанні суправаджаюць здагадкі.

Што гэта?

У наш свет вяртаецца забытае высакародства цішыні майстра?

Рэчаіснасць не дазваляе маўчаць сумленню?

Ці гісторыя, забытая, пазбаўленая голасу, «рэінкарнуецца» праз асобу? Праз асобу забыты, няўлічаны фрагмент гісторыі хоча акрэсліцца і нагадаць пра сябе?

Быццам ніадкуль, быццам без традыцый, школы, пераймання з’яўляецца асоба і фактам свайго існавання, бліскучымі прафесіянальнымі дасягненнямі прымушае спыніцца, здзівіцца, задумацца, услухацца.

Лёгка аднаўляюцца традыцыі, прафесійныя школы, якія некалі існавалі, нават калі стагоддзямі спалі пад спудам гісторыі. Дастаткова штуршка, павеву лёгкага ветру, каб гаючая раса, сабраная ноччу-забыццём, скацілася з зялёнага ліста новай эпохі на падрыхтаваную глебу сучаснасці і арасіла свежую рунь новай генерацыі.

Папулярнай сяміструнная гітара на Беларусі з’явілася яшчэ ў сярэдзіне XVIII стагоддзя. Вядомы расійскі літаратар Фадзей Булгарын, які нарадзіўся на Міншчыне, у сваіх успамінах пісаў, што на напрыканцы XVIII стагоддзя амаль кожная бедная шляхцянычка на тэрыторыі тагэйшай Беларусі грала на гітары. А сама гітара была настолькі распаўсюджана, што паўплывала на ўзнікненне расійскай школы прафесійнай ігры на сяміструннай гітары.

Тое адбылося праз ураджэнца Вільні, чэха па паходжанні Андрэя Сіхры. У той самай Вільні — сталіцы былога Вялікага Княства Літоўскага, дзе нарадзіўся тутэйшы рамантызм, — агульнакультурная плынь, са сваёй філасофіяй і сістэмай каштоўнасцяў, дух якога першым адчуў Адам Міцкевіч.

Андрэй Сіхра да 28 гадоў жыў і працаваў у мястэчку Высокае Аршанскага павету. Канцэртную дзейнасць пачаў як арфіст, паралельна засвойваючы гітару. (Дзе яно цяпер, тое мястэчка? Чым сілкуе сваю памяць? Калі будзе ўпісана ў айчынную, яшчэ не створаную, кнігу нацыі «Геніі места»?)

Толькі ў 1801 годзе Андрэй Сіхра пераехаў у Маскву, выдаваў там «*Journal pour la guitare a sept cordes*» («Часопіс для сяміструннай гітары»). Пасля вайны 1812 года жыў у Пецябург, дзе таксама займаўся выдавецкай, педагогічнай і кампазітарскай дзейнасцю. Яму належыць і «Экзэрсіцыі», і «Тэарэтычная і практычная школа для сяміструннай гітары».

Наш суайчыннік — адзіны паўнаватасны заснавальнік нацыянальнай рускай школы прафесійнай ігры на сяміструннай гітары. На яго канцэрты збіралася вышталцоная публіка Вільні і Санкт-Пецярбурга. На сцэну выходзіў разам з вучнямі, утвараючы разнастайныя дуэты, трыа, ансамблі. Памнажаў рэпертуар і павышаў тэхнічны прафесіяналізм, аранжыруючы для гітары папулярныя творы В. Беліні, Г. Даніцэці, Дж. Расіні, Дж. Вердзі і інш. Дзве оперы М. Глінкі «Іван Сусанін» і «Руслан і Людміла» пераклаў для дуэта гітар.

«...Адныя завянуць, другія ўздыдуць...» — міжвольна паверыш у тэорыю архаічнай моцы памяці, якая ўзнаўляе сябе праз рэінкарнацыю, не знайшоўшы больш даступны і прасты варыянт.

Суаўтар музыкі — выканаўца, дзе асабістыя эмоцыі, асабістыя жыццёвыя падзеі, узаемаадносінны са знешнім светам, схаваны ад цікаўнага вока роздум пра існасць маюць характар спавядальны і нават аўтабіяграфічны, злучае ў адзінай падзеі творчую дамінанту кампазітара, сябе і слухача, мастацкую завершанасць вобразнай драматургіі.

Супярэчання, пытанні, здагадкі, зноў пытанні... Як тут быць, калі сутнасць музыкі, як і самога жыцця, і ёсць супярэчанне. Гісторыя неаднойчы ім карыстаецца.

Сапраўднае, але няспраўджанае, прагне адбыцца. Увасабляецца ў асобу. Асоба нясе свой крыж-наканаванне. Як тыя фрэскі Слонімскай сінагогі (1642 г.), што заснулі на стагоддзі. Спяць і выявы гітары на тых фрэсках. Чуйнае сэрца не праміне, вока ўсумніцца: ці не яны «свецяцца» ў паўзмроку пераліўным звонам і тэмбравай мяккасцю?

Ці не гэтыя гукі перамешваюцца з немудрагелістымі гітарнымі пераборами пад сцяпеннем палацаў буйной шляхты — вось такімі самымі марознымі снежаньскімі вечарамі? Ці не яны, у час паганскіх Калядаў, што цягнуліся тыднямі, рабіліся часткай шляхецкіх уцехаў: ужо і Сільвестр (Новы год) на двары, а госці да Радзівілаў едуць ды едуць...

Палацы магнатаў шмат што хаваюць. Як купаўскія курганы. Гісторыя чакае... Рассыпае гітарны залатаструнны звон на шэрае палатно штодзённасці...

Яго творы ў архіве каралеўскага палаца пралаяжылі 200 гадоў. Творцу забылі. Панылае існаванне спазнілася. У эвалюцыі свой тэмперамент — лёгкая хада ў тэмпе *Andante*. У калектыўнай усявядомленасці панылае *lento*, што перманентна звальваецца ў задумленае *largo*. Змрочным часам яно грузне, ледзь выпягваючы ногі з грувасткага *Grave*.

Няма памылкі ў тым, што чалавек да крыўднага позна даведваецца пра існаванне вялікай, касмічнай музыкі. Вівальдзі адкрыты ў 20-х гадах XX стагоддзя, Бах — у пару рамантызму, Ян Дзісмас Зеленка — у 60-ыя гады XX стагоддзя...

Ян Дзісмас Зеленка — геній барока. Ім, між іншым, захапляўся Бах, даручаў перапісваць партытуры Зеленкі свайму сыну як узор найвышэйшага музычнага пісьменства. Зразумець генія здольны толькі геній. Глухое калектыўнае ўсвядомленае ачнецца толькі праз два стагоддзі. З’явіцца чарговае «выключэнне з правілаў» і адкрые для цывілізацыі вышыні «Атлантыды». Найвышэйшая справядлівасць адноўлена, чалавецтва радуецца — нарэшце дапаўзла!

А жыццё Яна Зеленкі назаўсёды застанецца таямніцай.

Каму быў клопат цікавіцца штодзённай працай музыканта-кантрабасіста аркестра прыдворнай капэлы, хай сабе і каралеўскай? Гэта ж не парадныя выходы Аўгуста Моцнага! Парады падлягаюць пераводу ў грашовы эквівалент. Іх можна падлічыць і зліткамі золата.

А як вызначыць вышыню майстра кантрапункту? Для каго стварэнне музыкі — эквівалент малітвы? Хто заўважаў, што побач з нотама вячэрняга канцэрта на пульце музыканта-кантрабасіста аркестра прыдворнай капэлы можна ўбачыць свежы эскіз будучай месы альбо інструментальнага канцэрта? Каб назваць музыку Яна Зеленкі віртуальна-эксперыментальнай музыкай XVII стагоддзя, сваеасаблівым авангардам эпохі, трэба 200 гадоў пражыць няўцяма глухімі?

Варта нечакана «спатыкнуцца», выйці на шэдэўр, і адразу жыццё набывае сэнс. Адным творам апраўдаць цэлую эпоху. Тут дастаткова «прачнуцца» аднаму. «Ёсць мінімальнае колькасць людзей, толькі іх і трэба ўлічваць» (Л. Дзясятнікаў)

Жыццё Яна Зеленкі назаўсёды паглынула таямніца. Але засталася музыка.

Адкрыцці новых прыёмаў аркестроўкі, новых віртуозных прыёмаў валтарновых партый у 5 капрычыя для аркестра, вынаходніцтвы ў п’есе «Іпахондрыя» для сямі салістаў — так і засталіся на пульце прыдворнага кантрабасіста. Замест гэтага ён прагна збірае копіі і транскрыпцыі шматлікіх шэдэўраў літургічнай музыкі сваёй эпохі і ўкладае чатыры тамы калекцыі царкоўнай музыкі за свой невялікі заробак музыканта.

Эпоха караля Аўгуста Моцнага была раскошай толькі для караля. Гэта ён, балансуючы між двюма палітычнымі сіламі, уцягнуў Вялікае Княства і Карону ў Паўночную вайну. Сёння ў Дрэздэне, шпацыруючы ўздоўж сцяны каралеўскага Палаца, дзе некалі служыў царкоўным кампазітарам Ян Зеленка, побач з гербамі саксонскіх кюрфюрстаў позірк беспамылкова знойдзе наш гістарычны герб. І дзе тыя каралеўскія шэсці-парады? А чатыры тамы адмысловай музыкі — падарунак чалавецтву.

Розуму, які практыкуецца ў складаных механізмах, цяжка зразумець прастыя рэчы. Стварэнне музыкі — работа духу над матэрыяй. Узнятая матэрыя здольная ўвабраць гэты дух. Забытая музыка чысціні і высакародства ўвасобілася, гучала чароўным снежаньскім днём пад дахам Малой залы імя Р. Шырмы. Вы чулі? Не прамінулі?

Зіма яшчэ не легла, але яе трывушчасць ужо адчуваецца ў вятры. І сініцы гарэзліва яе апярэджваюць, гэту беларускую зіму з моцнымі маразамі прыясным небе.

Гісторыя ўпадабняецца чалавечым манерам. Можа раскрыцца старонкай кнігі, наўздагад узятая з паліцы, можа наблізіцца мяккім нізкім воблакам ці доўга, празрыста стаяць на адлегласці, чакаць, накуль прыжмурчы вока, угледзішся, пазнаеш. А можа ісіці напраткі гулам, уцягваючы ў нябачны вір нязведанай прасторы.

Справы прыспешваюць. Снежань патрабуе завершанасці. Пазыкі, дробныя і важкія, нецярпліва таўкуцца арганізаванай чарадой на памежжы раницы. Іх нецярпенне быць задае тэмпа апошнім дням года. Некрануты аптымізм спявае мелодыю акрыленай цеплыні. Ціха-ціха. Ледзь-ледзь...

Сілуэты Спадчыны

Аўтарскі праект
Уладзіміра Цвіркі

МАЛЫЯ ШЧЫТНІКІ

Вандруючы непадалёк ад Брэста па ваколіцах Чарнаўчыцаў, Высокага, Воўчына ды Малых Шчытнікаў, я ведаў, што гэта радзіма грамадска-палітычнага дзеяча, выкладчыка і мысліцеля Казіміра Лышчынскага, які ў 1634 годзе з'явіўся на свет у невялікім маёнтку Лышчыцы Берасцейскага павета Вялікага Княства Літоўскага.

Набыўшы веды ў Бярэці, Кракаве, Львове і ўступіўшы ў дваццацічатырохгадовым узросце ў ордэн езуітаў, ён пачаў працаваць выкладчыкам і памочнікам рэктара Берасцейскага езуіцкага калегіума. З цягам часу будучы бязбожнік пачаў выказваць уласныя думкі наконт рэлігійнага светаразумення, самога хрысціянства, сцвярджаючы, што аснова ўсяго — прырода. Менавіта па яе законах развіваецца свет, які існуе вечна, без усялякага ўмяшання найвышэйшай сілы. Чалавечыя ж уяўленне пра Бога — гэта вынік яго фантазій, страху і няведання законаў прыроды.

Казімір Лышчынскі марыў, што некалі прыйдзе час сацыяльнай роўнасці і свабоды грамадства. На аснове гэтага ён стварыў знакаміты рукапісны трактат «Аб неіснаванні Бога». У 1687 годзе па загадзе езуітаў рукапіс выкралі, а аўтара «бязбожнага» твора выключылі з членаў ордэна, распачалі судовую справу, на падставе якой Лышчынскага ў 1689 годзе спалілі на кастры на адной з плошчаў Варшавы.

Праз трыста гадоў пасля пакарання Казіміра Лышчынскага ў Малых Шчытніках за апсідай царквы ўсталявалі вялізны камень з выбітымі на ім словамі мысліцеля: «О, падарожнік! Не міні гэтых камянёў. Ты на іх не спатыкнешся, калі не спатыкнешся на ісціне. Усвядоміш ісціну каля камянёў, бо нават тыя людзі, якія ведаюць, што гэта праўда, вучаць, што гэта мана. Вучэнне мудрацоў — свядомы падман».

Малыя Шчытнікі згадваюцца з XVI стагоддзя як шляхецкая сядзіба Бераставіцкага ваяводства ВКЛ. Спачатку гэта была маёмасць роду Гарнастаяў, потым — Гансеўскіх. З 1708 года тут уладарылі Сапегі і Чартарыйскія. Пры апошніх у 1742 годзе і была пабудаваная з цэгля невялікая каталіцкая святыня ў стылі барока ў гонар Сэрца Ісуса.

Існуе яшчэ адна версія ўзнікнення касцёла. Прыкладна ў гэтыя гады, але на кароткі час, сядзіба ў Малых Шчытніках належала падскарбію вялікаму літоўскаму Станіславу Панятоўскаму — бацьку будучага караля Рэчы Паспалітай. Дык вось, магчыма, пры ім ці нават на яго сродкі быў узведзены храм, ці, па меншай меры, распачатая яго будоўля, якую потым скончылі ўжо Чартарыйскія.

Што датычыць былога касцёла ў Малых Шчытніках, то яго далейшы лёс пакінуў дастаткова звестак у пісьмовых крыніцах ды проста ў чалавечай памяці.

Падчас паўстання 1863—1864 гадоў храм быў часткова пашкоджаны, але тагачасная гаспадыня сядзібы Францішка Паніквіцкая аднавіла святыню ўжо як праваслаўную. Асвяцілі яе ў гонар Пакрова Прасвятой Багародзіцы. У 1918 годзе храм атрымаў назад сваю першапачатковую назву і быў вернуты каталікам. На гэтым прыгоды не скончыліся. Касцёл быў пашкоджаны падчас Другой сусветнай вайны, пасля яго зачынілі і выкарыстоўвалі як зерняховішча.

У 1988 годзе нават была агучана задумка прыстасаваць культывы будынак пад музей у гонар Казіміра Лышчынскага. Што перашкодзіла здзейсніць гэты намер, невядома. Але ў 1990 годзе храм усё ж аднавілі і адкрылі для вернікаў як праваслаўную царкву.

...Няспешна рушу праз пейзажны парк сядзібы да гаспадарчых пабудоў, якія захаваліся да нашага часу. Сам парк, на жаль, месцамі зарос кустоўем і адзічэў. Былыя арашальныя каналы абмялелі ці наогул перасохлі. Сядзібны дом, узведзены ў канцы XIX стагоддзя, перабудоўваўся настолькі часта, што вельмі цяжка пазнаць ці ўбачыць яго першапачатковыя эклектычныя рысы. Непадалёк ад дома размясціўся гаспадарчы двор. Добра захавалася былая карэтная, якая сёння прыстасавана пад прыватную канюшню. Ёсць надзея, што новыя гаспадары будуць захоўваць першапачатковы выгляд архітэктурных помнікаў.

Вельмі шкада сядзібнага парку, які лічыцца адным з самых лепшых на Брэстчыне па разнастайнасці экзатычных і рэдкіх парод дрэў і кустоў, большасць з якіх былі пасаджаныя ў сярэдзіне XVIII стагоддзя.

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Ларыса Іванаўна ЦІМОШЫК

Рэдакцыйная
калегія:
Таяцяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзімава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Алесь Карлюкевіч
Анатоль Крэйдзіч

Віктар Кураш
Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220013, Мінск, пр. Незалежнасці, 77
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 292-20-51
намеснік галоўнага
рэдактара — 292-43-03

адказны сакратар — 292-20-51
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 292-56-53
адзел прозы і паэзіі — 292-56-53
адзел мастацтва — 292-20-51
бухгалтэрыя — 287-18-14

Выходзіць раз на тыдзень
па пятніцах.

Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны
для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай
рэгістрацыі сродку масавай
інфармацыі № 7 ад 10.12.2012,
выданае Міністэрствам
інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар
Павел Якаўлевіч СУХАРУКАЎ
Нумар падпісаны ў друк
20.12.2018 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 1273

Друкарня Рэспубліканскага
унітарнага прадпрыемства
«Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр. Незалежнасці, 79.
Індэкс 220013

Заказ — 4643
Д 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12
М 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 11 12

Рукапісы прымаюцца толькі
ў электронным выглядзе,
не вяртаюцца,
і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі
можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў
публікацый.